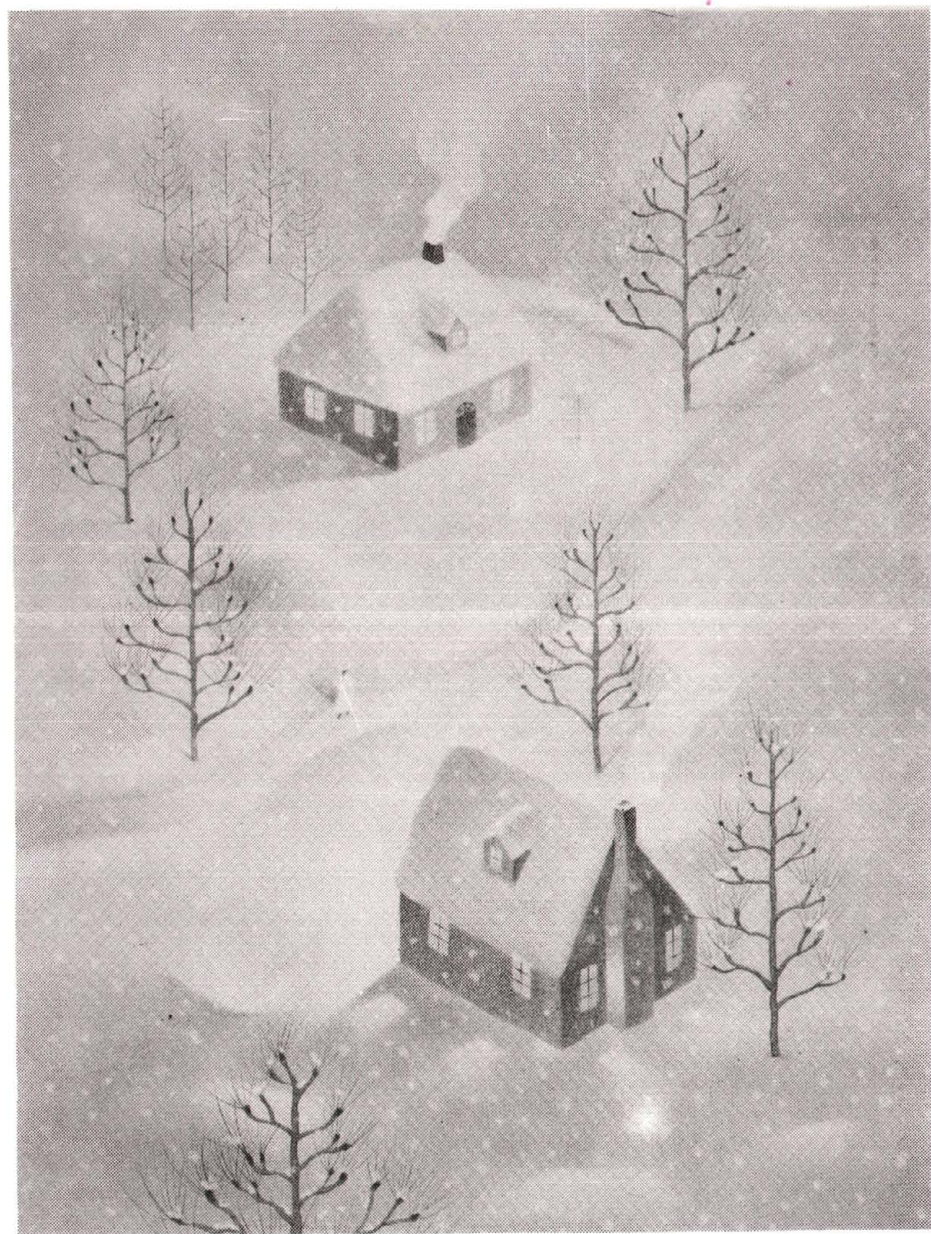

könyv
könyvtár
könyvtáros

1996
december

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1996. december

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Beszélgetés Skaliczki Judittal, az MKM Könyvtári Osztály vezetőjével 3
Papp István: „Fókuszban a könyvtár” 7
Berke Barnabásné: Központi katalógusok az elektronizáció korában 9

Konferenciák

- Dr. Suppné dr. Tarnay Györgyi:** Kovács Máté emlékülés Debrecenben 15
Fülöp Géza: Könyvtártudomány és bibliológia 19
Bubnó Katalin–Harcza Edit: Kovács Máté szellemiségének továbbélése a
KLTE Kovács Máté Körében 28

Műhelykérdések

- Kastaly Beatrix:** Néhány kutatási eredmény a papírrestaurálásban 33

Fórum

- Takács Béla:** Nincs idő! 42

Könyv és Nevelés

- Balogh Mihály:** Tíz év után – hogyan tovább? 44
A Könyvtári és Informatikai Kamara hírei 55
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz 57

Lapunk e számában a *Fairy Tales and Fantasies* (Japán) illusztrációiból válogattunk.

From the contents

Talk with dr. Judit Skaliczki, Head, Library Department, Ministry of Culture and Education, about the tasks, plans and achievements of the Department (3);

István Papp: Report on the action „Focused on libraries” of the National Cultural Fund (7).

Cikkeink szerzői

Balogh Mihály, a Könyvtárostanárok Szervezete elnöke; *Berke Barnabásné*, az OSZK főosztályvezetője; *Bubnó Katalin*, egyetemi hallgató; *Fülöp Géza*, egyetemi professzor; *Harcza Edit*, egyetemi hallgató; *Kastaly Beatrix*, az OSZK osztályvezetője; *Papp István*, az NKA Könyvtári Szakkollégium elnöke; *dr. Suppné dr. Tarnay Györgyi*, egyetemi adjunktus

Szerkesztőbizottság:

Poprády Géza, dr. Skaliczki Judit, Tóthné Környei Márta

Szerkeszti:

Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1054 Bp., Hold u. 6. – Telefon: 153-3763

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdaüzemében

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 96.360

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 2400 forint. Egy szám ára 200 forint

HU-ISSN 1216-6804

„A legfontosabb a könyvtári törvény tervezetének a megalkotása”

*Beszélgetés Skaliczki Judittal,
az MKM Könyvtári Osztály vezetőjével*

Amint arról a 3K is beszámolt, és amint azt immáron mindenki tudja a szakmában, július 2. óta új vezetője van a Könyvtári Osztálynak. De új főosztályvezetője van a Kulturális Örökség Főosztálynak is, sőt a helyettes államtitkár személye is megváltozott. Nem tűnik tehát indokolatlannak, ha megkérdezem: mit „forral” most a Könyvtári Osztály, milyen tervei, programjai vannak, min dolgozik és mik a koncepciói?

– Éppen azért, mert a szakma elég régóta nem kaphatott ezekről információt, szívesen válaszolok a kérdésekre. Mindenekelőtt azt mondanám el, hogy szerintem mi a Könyvtári Osztály alapvető feladata. Ez pedig a szakmai koordinatív szerep. Az osztálynak információközvetítő szerepet kell vállalnia a szakma minden gondja, fejlesztési problémája, stratégiai elképzelése, de ugyanakkor a szakmának is tudnia kell a minisztérium terveiről, szélesebb körű oktatási, kulturális elképzeléseiről. Közvetítő szerepről van szó, szakmai koordinatív szerepről. Azt szeretném, ha ezt a szerepet a könyvtárak rövidesen érzékelnék és értékelnék. De persze azt is szeretném, ha a minisztérium is érzékelné, hogy jelen van a szakma a minisztériumban. Ez az alapvető, a legalapvetőbb feladat. Ezen belül azután természetesen rangsorolni kell a feladatokat. Ma, ez egészen biztos, a legfontosabb a könyvtári törvény tervezetének a megalkotása. Ez a törvény teszi, teheti lehetővé, hogy új anyagi források nyíljanak meg a könyvtárügy számára. Talán ez a legfontosabb, vagy egyik legfontosabb remélt hozadéka a törvénynek. A törvény előkészítésénél fontosabb, sürgetőbb feladatunk nincs, nem is lehet. Hisz minden ehhez kapcsolódik. Az is, hogy mit értünk ma Magyarországon könyvtári ellátáson, mit könyvtári szolgáltatáson, hogy mi az OSZK központi szerepköre, mit kell ezen érteni, mi a kívánalom a különböző könyvtártípusokkal szemben stb. Természetesen a törvénynek kell rendelkeznie arról is, hogy milyen kötelezettségei és jogai vannak a fenntartóknak. A törvénynek kell elérnie, hogy a könyvtárak ne legyenek kiszolgáltatva a fenntartóknak. És persze, mivel törvényről van szó, törvénymódosítások, más törvények módosításai is elképzelhetők.

– *A törvényről immáron évek óta szó van. Igen sok dolog történt is ezügyben, ám azután valahogy „leült” a dolog. Mi az oka, hogy most így felpörögtek az események? Hogy belátható közelbe került a törvényalkotás?*

– Ez egyértelműen Magyar Bálintnak köszönhető. Volt egy nagyon komoly törvényelőkészítő munka korábban, ez Sóron László nevéhez köthető. Neki na-

gyon komoly érdemei vannak e téren is. Ez a munka azonban 1994-ben abbamaradt. Kormányváltás, miniszterváltás stb. Amikor Magyar Bálint lett a miniszter, kiemelt fontosságot kaptak a szaktörvények, a szaktörvények megalkotása. Ezt nyomatékosította egy kormányhatározat is. Amikor én idekerültem, úgy láttam, hogy a szakma hat éven keresztül igen sokat tett a törvény érdekében, ám az elképzelések, a koncepciók meglehetősen ellentétesek voltak. Én arra törekszem, hogy konszenzuson alapuljon, szakmai konszenzusra épüljön a törvény. Persze meg kell őrizni az eddig felhalmozott értékeket. Hiszen igen sok minden történt. Nem sorolnám fel őket, épp csak megemlíteném pl. az MKE által szervezett nagy nemzetközi konferenciát, annak igen értékes anyagát. Volt egy olyan elképzelés, hogy majd néhány ember megírja, összeállítja a törvénykonceptiót. Én azonban biztos vagyok abban, hogy így nem lehet, nem szabad. A szakma életében olyan fontos, alapvetően fontos dolog a törvény, hogy azt nem adhatjuk oda két-három-öt szakembernek, Még ha azok a világ legjobbjai is. A minisztérium mögött ott kell állnia ebben az esetben az egész szakmának, a szakmai konszenzusnak. Természetesen a minisztérium nem adhatja le a törvényalkotás felelősségét, de ez nemcsak nem zárja ki, hanem egyenesen feltételezi azt a konszenzust, amiről szóltam. Én abból indultam ki, hogy egy olyan munkabizottságot kell létrehozni, amelyben képviselve van minden nagyobb könyvtári terület, minden nagyobb könyvtári szervezet. Tehát az MKE, a KIK, az OKT, az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma, az egyházi könyvtárak szervezete, a KKDSZ, aztán azok a meghatározó, kiemelt szerepkörű könyvtárak, amelyeknek hatalmas súlya van a tudományos és informatikai mezőnyben (OSZK, MTA Könyvtára). A bizottságban van a helye természetesen a Közművelődési Főosztály könyvtári referensének is, hisz ő képviseli a közművelődési könyvtárakat. A munkabizottságban való részvételre én természetesen nem konkrét személyeket kértem fel, hanem a szervezetek, intézmények vezetőitől vártam javaslatot. A tagokat ők delegálták. Az első ülésre szeptember 5-én került sor. Eleinte úgy tűnt, nemigen fog menni a dolog, hiszen minden résztvevőnek minden ponthoz (az általam készített vázlat minden pontjához) volt kiegészítő, módosító, igenlő vagy nemleges stb. „hozzászólása”. Abban állapodtunk meg, hogy bizonyos alapkérdéseket kell kiemelni, olyanokat, amelyeknek mindenképp szerepelniük kell a törvényben. Ezekhez az alapkérdésekhez szakértőktől kértünk külön anyagot.

Nos, nem részletezem a munkafolyamatot, a koncepció, többszörös módosítás után elkészült. A szakmai szervezetekkel való egyeztetés, a házon belüli egyeztetés megtörtént és most, decemberben kerül az anyag államtitkári és miniszteri értekezlet elé. Amint a miniszteri értekezlet az anyagot elfogadta, akkor az anyag publikussá válik.

– A 3K természetesen közölni fogja. de most hadd kérdezzek valami mást. Annak idején sokan aggódtak a könyvtárügy „szétszakítása” miatt. Mármost azért, hogy két külön főosztályon is foglalkoznak a könyvtárakkal. Mint ismeretes a közművelődési könyvtárakkal a Közművelődési Főosztályon dolgozó munkatárs foglalkozik. Igazuk volt az aggályoskodóknak? Vagy megmaradt, megőrződött a könyvtárügy oly kívánatos egysége?

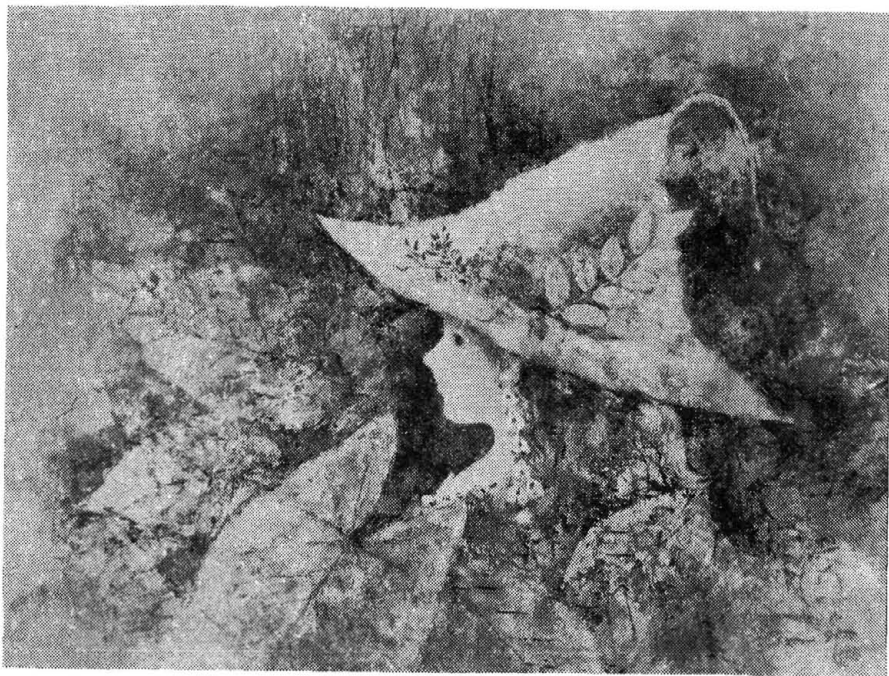
– Én magam is azok közé tartoztam, akik ellenezték ezt a megoldást. Most úgy látom, a minisztérium megpróbálja egységes területként kezelni a könyvtárügyet. Garancia erre a közös helyettes államtitkár, akihez mindkét főosztály tar-

tozik, garancia a két főosztály szoros együttműködése, nekem például a Közművelődési Főosztályon dolgozó, a közművelődési könyvtárakkal foglalkozó kollégina az egyik legfontosabb, kitűnő munkatársam.

– *Milyen kiemelt feladat, feladatok vannak még a törvénnyel kapcsolatosokon kívül?*

– A legfontosabb a könyvtárügy stratégiai fejlesztésének terve. Ha külföldi könyvtári szakemberekkel beszélek, erre mindig rákérdeznek: mit tartalmaz a minisztérium hosszútávú stratégiai fejlesztési terve. Azt kell válaszolnom, hogy most készül. Pedig ez iszonyúan fontos dolog. Éppen nem csak presztizsokból van rá szükség. Ha elkészül, ha a szakma megvitatja, szóval ha lesz, akkor világosan állnak majd előttünk a prioritások. Tudni fogjuk, hogy mit akarunk és miért, hogy milyen lépések állnak előttünk, ha az egyik pontról el akarunk jutni a másikig. Tudni fogjuk, hogy mihez kell a pénz, mik a költségvetési prioritások, tudni, hogy ha valahonnan elveszünk valamit, akkor hova és mennyit kell investálnunk, mert hisz bármennyire furcsa, minden csökkentés előtt investálni kell. És tudni fogjuk, hogy egy-egy lépéssel mit és mennyit nyerünk. Ez egy másfajta struktúrákban való gondolkodást jelent, amit meg kell tanulni, amihez hozzá kell szokni. A napi feladatok szintjéről egy másik szintre kell átlépni. Az, hogy nincs pénz, természetesen nem érv. Pénz soha, és sehol nincs. Nincs az angoloknak, a dánoknak sem, és relative Amerikában is egyre kevesebb a pénz. Nekünk pontos stratégiai tervre, elképzelésre, prioritásrendre van szükségünk, hogy a könyvtári ellátás fennmaradjon. Ez a miniszter felelőssége, amit rajtunk keresztül gyakorol. Ha ezt nem tudjuk elérni, úgy fel kell állni a helyünkről.

A másik nagyvolumenű feladatkör az információs társadalommal kapcsolatos. Az 1000 éves államiság megünnepléséről szóló kormányhatározatban ez kiemelten szerepel. Az informatikai fejlesztésnek el kell jutnia a legkisebb településéig. Tudom, hogy ez álomnak tűnhet, de a minisztériumnak erre is kell, hogy legyen egy projektje. Két nagyobb területről van szó: az egyik, hogy meg kell teremteni az információs társadalom alapjait, az infrastruktúrát. A másik a digitalizáció kérdésköre. Ez persze része, méghozzá szerves része a könyvtárügy fejlesztési stratégiájának is.

– *Óriási kérdéskör. Remélhetőleg visszatérhetünk rá, ha elkészül a stratégiai fejlesztés terve. Tudnál még valamit kiemelni, említeni? Hisz nyilvánvaló, hogy a „főcsapások” mellett mérhetetlen mennyiségű egyéb munkája is van az osztálynak.*

– *Így igaz, de ne beszéljünk a napi (és persze nemcsak napi) munkákról. Arról szólnék pár szót, hogy megkezdődött az OSZK szervezeti átalakításának a megbeszélése. A privatizációs kamatbevételek összegéből a könyvtárügy is kapott pénzt. E pénzből 70 millió jut a könyvtárügy fejlesztésére (55 millió a városi könyvtárak telekommunikációs fejlesztésére, 15 az osztott katalogizálásra), 53 millió pedig az OSZK szervezeti átalakítására. Ezt az átalakítást az OSZK kezdeményezte. Tavaly beadott egy pályázatot a British Councilhoz, ennek eredményeképp két kiváló külföldi szakember vizsgálta át az OSZK feladatrendszerét, azt, hogy milyen funkciókat, munkákat lát el, szükség van-e ezekre stb. Most, hogy van 53 millió, nemcsak arra lesz lehetőség, hogy az egyes munkafolyamatokat is alaposan áttekintsék, de arra is, hogy meginduljon az átalakítás. A minisztérium, mint fenntartó, tehát támaszkodhat az OSZK kezdeményezésére is. Termé-*

szetesen megindultak a megbeszélések a minisztérium és az OSZK vezetése között arról, mi lenne ezeknek az átalakításoknak az optimális módja, iránya. A törvénytervezet OSZK-ra vonatkozó koncepcióival is szembeesíteni kell természetesen a terveket, különös tekintettel a központi szolgáltatások kérdéskörére. Hiszen az OSZK-nak igen kevés a pénze, ennek következtében a központi szolgáltatásokkal is spórolnia kell.

– *Köszönöm a beszélgetést.*

Vajda Kornél

„Fókuszban a könyvtár”

A Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Szakmai Kollégiuma 1996. május 30-án a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában számolt be a sajtónak az 1996-ra kiírt rendes pályázatának eredményeiről. Ez alkalommal tájékoztatást adott arról is, hogy újabb pályázatot ír ki ez év júniusában „Fókuszban a könyvtár” címmel.

Erre a pályázatra a Nemzeti Kulturális Alap Bizottságának az a döntése adott lehetőséget, hogy évente egy-egy területet kiemelt támogatásban részesít. Elsőként a könyvtárakat választotta, hogy ezzel kissé pótolja a Művelődési és Köznevelési Minisztérium által tervezett, de meg nem valósult „Közkönyvtárak Éve” akciót. Erre a célra 150 millió forintot bocsátott a Kollégium rendelkezésére.

Az 1996. szeptember 15-i határidőig összesen 474 pályázatot érkezett be. Fontos megjegyezni, hogy az elbírálás szempontjainak kialakításába, csakúgy, mint korábban maguknak a pályázati témák kiválasztásába, bevonta a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és a Könyvtári és Informatikai Kamara különféle szervezeteit is.

A Kollégium hét témakörre írt ki pályázatot, a következő eredménnyel:

Könyvtári ellátó rendszerek kialakítása és megerősítése

A fő cél az volt, hogy a pályázat ösztönözze a kisebb települések önállóan életképtelen könyvtárait arra, csatlakozzanak egy-egy nagyobb, általában városi könyvtár által működtetett ellátó rendszerhez. 84 pályázat futott be, s 125 millió forint támogatást igényelt. A kollégium 62 pályázónak közel 69 millió forintot ítélt meg, főként könyvbeszerzésre, de szállítóeszközre és távkapcsolatokra (pl.: telefax) is.

Egyetemi és főiskolai hallgatók ellátása városi és megyei könyvtárakban

Mint hogy a felsőoktatás infrastrukturális ráfordításai nem tartottak lépést a hallgatók számának rohamos növekedésével, a közművelődési könyvtáraknak kellett nagyobb terhet vállalniuk. Ennek kompenzálására, az alapvető művek többszempélyűjainak beszerzésére, a hiányok pótlására kapott az 53 millióra pályázó 99 könyvtár közül 6832 millió forintot.

Telekommunikációs kapcsolatok megteremtése

A használók legfőbb érdeke, hogy a könyvtárak egymással rendszeres kapcsolatot építsenek ki az információk továbbítására, a máshol feldolgozott információk fogadására és tárolására. Elemi erővel jelentkezett a telekommunikációs berendezések és a számítógépek iránti igény. 220 könyvtár pályázott 138 millió forintnyi kéréssel. A Kollégium az eredetileg e célra előirányzott 20 milliós keretet 29 millióra emelte, de még így is keserű döntéseket kellett hoznia. Azt választotta, hogy most a községi és városi könyvtárak fogadókészségének javítására koncentrál, s a megyék és az ambiciózusabb városi projektek támogatását későbbre halasztja. Így közel 169 községi és városi könyvtár jutott egyenként általában 150-200 ezer forinthez, ami a fogadókészség elemi feltételeit segít megteremteni.

A társadalom könyvtárképének formálása

Még mindig nincs tisztában az állampolgárok jó része, hogy mire is való a könyvtár. A korszerű könyvtár az emberek mindennapi létszükségleteit kívánja szolgálni. Állandó feladata a könyvtárosoknak, hogy felhívják a lakosság figyelmét a könyvtárhasználat előnyeire. 34 pályázat 12 millió forintot kért e célra, s 30-án kaptak is összesen 6 milliót. Megemlítendő, hogy ebből a keretből támogatta – másokkal együtt – a Kollégium a Bartók Rádió dicséretes vállalkozását, amelynek keretében 1996. október 26-ai műsorát teljes egészében a könyvtáraknak szentelte.

Retrospektív katalógusverzió

A nagy egyetemi és országos szakkönyvtárak katalógusainak számítógépre vitele közös érdeke valamennyi könyvtárnak, ugyanis ez alapfeltétele az információáramlás és a dokumentálás felgyorsításának. Az idén a Miskolci Egyetemi Könyvtár, a Veszprémi Egyetemi Könyvtár, a Janus Pannonius Tudományegyetem Könyvtára, a József Attila Tudományegyetem Könyvtára és a Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár kapott 2-2 millió forintot e célra.

A könyvtárközi kölcsönzés támogatása

Közel 4 millió forinttal négy vállalkozás nyert támogatást a Kossuth Lajos tudományegyetem Könyvtára és az Országos Széchényi Könyvtár 1-1 milliót kapott az egyre nagyobb terhet jelentő postaköltségekhez, a szombathelyi Bercsenyi Dániel Megyei Könyvtár 200 000-et a könyvtárközi kölcsönzés költségétényezőinek felmérésére, s 15 nagy könyvtár vállalkozása – az osztott katalogizálási projekt – megindítására 1,5 milliót ítél meg a Kollégium.

Részvétel a nemzetközi együttműködésben

Magyarország mindig is rá volt utalva a nemzetközi könyvtári együttműködésre: saját határainkon belül messze nem tudjuk kielégíteni a kutatás, fejlesztés, gazdasági élet, kultúra stb. információs igényeit. Létérdekünk tehát, hogy a hazai

könyvtárak erősítsék külföldi kapcsolatainkat. A 16 millió forintnyi támogatást kérő 23 könyvtár közül most 7 jutott összesen valamivel több mint 2 millió forinthez.

A kiosztott összeg némileg meghaladja az előirányzottat; a mintegy 2 milliós többletet a Kollégium saját keretéből egészítette ki.

Bár a „Fókuszban a könyvtár” akció eredményei csak 1997-ben fognak megmutatkozni, meggyőződésünk, hogy a Nemzeti Kulturális Alap Bizottsága jól döntött, amikor először a könyvtárügyet választotta, hogy kiemelt támogatásban részesítse.

Papp István

Központi katalógusok az elektronizáció korában

A Magyar Nemzeti Bibliográfia az osztott katalogizálásban

A közös katalogizálás kérdéseinek témájával foglalkozó tanácskozás alkalmával – Poprády Géza főigazgató Úr felkérésére – szeretném megosztani Önökkel azokat a gondolatokat és kérdéseket, amelyek „A magyar osztott katalogizálási rendszer megalapozása” című pályázati anyag olvastán a magyar nemzeti bibliográfiával kapcsolatosan felmerültek bennem, s amelyekkel, mint ahogyan az a pályázatban is megfogalmazódott, a megvalósítás során alaposan és érdemben kell foglalkozni. Abban a reményben teszem ezt, hogy gondolataim, kérdésfelvetéseim a tényleges munka menetét segíteni és talán jó irányban befolyásolni is fogják.

*

1. Elsőként a gyűjtőkör kérdése merül fel.

A feladat részletes meghatározásakor pontosan le kell majd írni, milyen dokumentumok bibliográfiai tételei kerüljenek a közös katalógusba. Természetesnek vesszük, hogy előbb-utóbb a magyar kiadványtermés egészének szerepelnie kell benne, de minthogy ez csak fokozatosan, több lépcsőben valósítható meg, szükség van a prioritások tisztázására. Feltételezve, hogy a könyvek az elsőség, azt is definiálni kell, mit értünk könyvön. Elfogadható-e a „Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek Bibliográfiája” jelenleg érvényes gyűjtőköri szabályzata, vagy kiegészítendő olyan Magyarországon megjelenő kiadványokkal, amelyeket feldolgoz ugyan az OSZK, de nem jelennek meg a nemzeti bibliográfiában.

Az MNB nem zárta ki gyűjtőköréből a nem nyomtatásban megjelenő monografikus kiadványokat – gondolok itt a különböző elektronikus hordozókon, floppy-n vagy CD-ROM-on megjelentekre –, de mindezeideig nem regisztrált ilyeneket.

Az MNB nem közöl leírásokat a tankönyv/jegyzet anyagról (kivéve az egyetemi tankönyvként megjelent kiadványokat). A tankönyv/jegyzet anyagból azonban az OSZK feldolgozza mindazokat, amelyeket kötelezpéldányként beszolgáltatnak, s amelyeket gyűjtőköri szabályzatának megfelelően állományba vesz. Úgy vélem, ezeknek is helyük van a közös katalógusban, annál is inkább, mert a felsőoktatási jegyzetanyagról tudomásom szerint nem épül országos adatbázis.

Részletes kifejtésre szorulnak majd a pályázati pontok közül a „**Tartalmi követelmények**” (3.2.1.8 alatt leírtak); idézem:

„... az osztott katalogizálási rendszer működtetése folyamán a résztvevő könyvtárak egyaránt figyelmet fordítanak

a) a kurrens katalogizálásra

- a magyar dokumentumokat,
- az idegen nyelvű hazai beszerzéseket illetően,

b) a retrospektív adatbevitelre

- a magyar nyelvű dokumentumokat,
- a hungarica dokumentumokat,
- a könyvtárak idegen nyelvű dokumentumait (a már elavultak kivételével).”

Ez alkalommal annyi pontosítással szeretnék csak élni, hogy hungarikumnak tekintünk mindent, ami Magyarország mindenkori határai között jelent és jelenik meg és mindent, ami nem Magyarországon jelent és jelenik meg, de magyar szerzőtől bármely nyelven, bárhol magyar nyelven, illetve bárhol, Magyarországot érintő tartalommal. Mindezek az OSZK gyűjtőkörébe tartoznak, s ha be tudja szerezni, fel is dolgozza e kiadványokat. Tehát a „hungarica” dokumentumok adatainak bevitele nem csak és nem elsősorban a retrospektív feldolgozásnál jön szóba, és nem feltétlenül tartozik a kurrens katalogizálásnál említett idegen nyelvű hazai beszerzésekhez, viszont részét képezik a magyar nemzeti bibliográfia rendszerének.

2. Másodikként merül fel, részben az előbbi gondolat folytatásaként a **bibliográfia és a katalógus különbözőségének** kérdése. Mindnyájan tudjuk, hogy a könyvtári katalógus könyvtári állományok feltárásának eszköze, amely valamilyen formában megjelent és valamilyen módon beszerzett, állományba vett és szolgáltatásra szánt dokumentumok bibliográfiai adatairól, a dokumentumok meglétéről, hollétéről, a példányok számáról, illetve a példányok sajátosságairól ad információt.

Kétségtelen, hogy részben hasonló információval szolgál a bibliográfia is, de alapvető célja nem az, hogy valamely könyvtár állományában meglévő példányokról vagy azok elhelyezéséről tudósítson, hanem annak regisztrálása, hogy milyen dokumentumok jelentek meg adott földrajzi területen – például egy országban –, vagy adott szakterületen. Nemzeti bibliográfiáról lévén szó, az Országos Széchényi Könyvtár, amikor a nemzeti kiadványtermés különböző kiadványait regisztrálja, bibliográfiai regisztrációs feladatot lát el. Az csak feltételezhető, hogy mindannak, amit a nemzeti bibliográfia regisztrál, Magyarország esetében elsődleges lelőhelye a nemzeti könyvtár.

A katalógus és bibliográfiai célok különbözőségének felvetését a kötelezpéldány szolgáltatás egyre növekvő és feltehetően még jóideig fennálló hiányosságai

teszik különösen aktuálissá. A jelenlegi MNB adatbázisban – az egyszerűség kedvéért most csak a könyvekről beszélünk – szerepelnek azoknak a könyveknek a tételei is, amelyek nincsenek meg az OSZK állományában, tehát lelőhelyük nem feltétlenül a nemzeti könyvtár.

A DOBIS/LIBIS szoftverrel épített NEKTÁR adatbázisban tagkönyvtári szinten jelöljük, mely tételeknek kell megjelenniük az aktuális bibliográfiai kiadványokban, és egy másik tagkönyvtárban szerepelnek az OSZK állományában meglévő példányok adatai. Ugyanakkor az online olvasói katalógus rendszerszintű indexeiből valamennyi rekord adatai kereshetők, a felhasználó legfeljebb kénytelen tudomásul venni, hogy bizonyos, általa meglett tételekről kiderül, az OSZK-ban nem tartoznak hozzájuk olvasható, kézbevehető példányok. A közös katalógusba ezekben az esetekben feltehetően lelőhely nélküli tétel kerül be először, vagy ilyen tételt kell elfogadni autentikus bibliográfiai rekordnak, s csak később kerül hozzá tényleges lelőhely adat. Az adott helyzetben természetesen arra is számítani kell, hogy nem OSZK forrásból kerülnek be először hazai megjelenésű kiadványok bibliográfiai adatai. Az ilyen rekordok azonban nem tekintendők MNB rekordoknak. Kívánatos lenne e tételek automatikus figyelésének megoldása egyrészt a tételek verifikálásához, másrészt a könyvek reklamátlásának és az OSZK számára történő pótlólagos beszerzésének megoldásához.

3. Harmadik pontként néhány, a közös katalógus építésének kezdő lépéseivel kapcsolatos **gyakorlati kérdésre** térek ki, illetve előre jelzek néhány megoldandó problémát, természetesen a teljesség igénye nélkül. Ilyenek:

3.1. A már létező nemzeti bibliográfia adatállományok első betöltése a közös adatbázisba.

3.2. A magyar egységesített besorolási adatok adatállományainak létrehozása (authority fájlok).

3.3. Jogosultsági kérdések.

Ami az **első betöltést** illeti.

Az OSZK által használt DOBIS/LIBIS-ben jelenleg két nagy adatállományban tárolódnak az 1976-tól feldolgozott dokumentumok bibliográfiai tételei. Az egyik – és nagyobb tételszámú adatállomány – az 1976 és 1991 között, külső számítógéppontban feldolgozott kiadványoké, a másik az 1992-től feldolgozottaké.

Az MNB CD-ROM kiadásának ismerői jól tudják, hogy azonos személynevek, testületi nevek, kiadói nevek, illetve a leírásokban alkalmazott rövidítések több verzióban, eltérő formában is szerepelnek az indexekben és a leírásokban. Ez számos okra vezethető vissza, többek között olyanokra, mint hogy – az 1976-1991 közötti feldolgozás batch (kötegelt) üzemmódban történt, s ha a besorolási adat formáján utólag változtatni kellett – például mert tudomásra jutott személyek esetében a születési vagy halálozási év, vagy mert változtak a testületi nevek, a földrajzi nevek egységesített névformájára, a transliterálásra vagy a rövidítésekre vonatkozó szabványok előírásai –, nem volt mód a korábban az adatbázisba bevitt besorolási adatok online cseréjére. Egyáltalán, az OSZK-nak nem volt és a jelenlegi körülmények között sincs módja a besorolási adatok számítógépes adatállományainak építésére és szolgáltatására.

Ami az **egységesített besorolási adatok adatállományait** illeti.

Mielőtt a magyar nemzeti bibliográfia adatállományainak rekordjai a közös adatbázisba kerülnek, a legfontosabb feladatnak a besorolási adatok egységesítését tartom, azaz a teljes adatállomány átfésülését és a javítások elvégzését. Ezzel egyidőben kívánatos létrehozni és hozzáférhetővé tenni az MNB-ből származó egységesített besorolási adatok adatállományait, valamint megoldani ezek folyamatos bővítését, karbantartását. A feladat elvégzése az OSZK-ra kell háruljon, természetesen a szükséges források biztosítása mellett.

Az MNB teljes rekordállománya jelenleg 140 ezer dokumentumrekord és kb. 230 ezer analitikus rekord, azaz részdokumentumrekord. A két nagy adatállományból a betöltés előtt ki kell szűrni a duplumrekordokat, amelyek a mindkét adatállományban szereplő sorozati főtételekből illetve többkötetes könyvek közös adatainak tételeiből adódnak.

Ami a **jogosultságokat** illeti.

Úgy gondolom, hogy már csak mennyiségüknél fogva is az MNB-ből származó rekordok alkotják majd a közös katalógus gerincét. Ezek közül történik a legtöbb letöltés, illetve ezekhez kerül kiegészítésként a legtöbb lelőhely adat. Szeretnénk majd a közös tervezés és munka során a társulás tagjainak egyetértésére számítani abban, hogy az OSZK által szolgáltatott nemzeti bibliográfiai rekordokért az OSZK vállalja a felelősséget és csak neki van joga azokon – indokolt esetben – változtatásokat eszközölni.

A rekordszolgáltatók és rekordhasználók közötti pénzügyi elszámolás ugyan nem tartalmi kérdés a közös katalógizálás és a nemzeti bibliográfia kapcsolata-

nak elemzésekor, de a rekordok mennyisége kapcsán fel fog merülni és megoldást kíván. Nem hiszem, hogy elvárható egy évi 12-13 ezer dokumentumrekordot szolgáltató nemzeti könyvtár esetében a rekordok teljesen ingyenes letöltése bármely könyvtár számára akkor, amikor az OSZK a más könyvtárak által bevitt rekordokból elenyésző számú tud majd hasznosítani.

4. Negyedikként a rendszer fizikai megteremtése kapcsán merülnek fel kérdések. Erről a pályázatban az MNB Könyvek Adatbázisa prioritásának leírása után (3.2.1.8.2.) a következők szerepelnek:

- „b) A rendszerbe töltik be azokat a rekordokat, amelyek – a Nemzeti Kulturális Alap ... meghívásos pályázataival támogatásával, a HUNMARC alapú letölthetőség és a mások általi szabad felhasználás feltételeivel készültek,
- c) a rendszerbe töltik a NIIFP támogatásával az egyes könyvtárak által előállított rekordokat,
- d) a rendszerbe töltik a FEFA ... pályázataival elkészített rekordokat,
- e) a Nemzeti Periodika Adatbázis már rendelkezésre álló adatbázisát.”

A felsorolás további alpontokban folytatódik, egészen az elektronikus formában még nem létező tételek konverziójának megoldásáig.

Szeretném javasolni, hogy a betöltések első fázisában kerüljön sor a Magyar Nemzeti Bibliográfia Magyar Periodika Adatbázisának, azaz a Sajtóbibliográfia rekordjainak átvételére is, tekintve, hogy a nemzeti bibliográfiai rendszernek legalább olyan fontos részét alkotják, mint a könyvek tételei. Ezzel a hazai sajtótermékek közös katalogizálásának megvalósításán kívül megalapozhatjuk egy további cél, a Vajda Erik tanulmányában leírt, az „Időszaki kiadványok válogatott cikkeinek online adatbázisa, kooperációs partnerek együttműködésével” elindítását.

Nem csak a magyar nemzeti bibliográfiát érintő kérdés, de annak kapcsán már érintettem az adatbázis betöltések mikéntjét. A társult könyvtáraknak ki kell dolgozniuk a többi, már létező adatállomány betöltésének sorrendjét is, valamint azt, miként történjen a duplumrekordok kiszűrése. Vonatkozik ez a nem MNB forrásból származó magyar dokumentumok rekordjaira ugyanúgy, mint a külföldről beszerzetekére. Az első teljes feltöltést követően a társult könyvtárak közös katalogizáló munkáját úgy tudom elképzelni, hogy valamennyi résztvevő először a közös adatbázisban dolgozik, azaz ott készít új leírást, ha a birtokába került könyv rekordja még nem található meg benne. A saját adatbázisba mindig a közös adatbázisból kerülnének a rekordok a megfelelő konverziós lépésekkel. Ezzel lehet biztosítani az egységes szempontok szerinti, a közösen kidolgozott és elfogadott szabályzatok előírásainak betartásával történő adatbázisépítést, és így lehet elkerülni duplumrekordok létrehozását.

5. Végül szeretném hangsúlyozni, hogy ha és amennyiben a társult könyvtárak a megfelelő támogatást elnyerik, s ma tudomásunkra jutott, hogy ez megtörtént, a közös katalogizálás szabályzatainak kidolgozását azonnal el kell kezdeni. Ez tapasztalataim szerint rendkívül időigényes munka, nemcsak a szabályzatok terjedelmességénél fogva, hanem azért is, mert igen sok személyes szakértői kon-

zultációt kíván. Csak olyan szabályzatok terjesztését, oktatását és alkalmazását szabad kötelezően előírni, amelyeket kvázi véglegesnek fogadtak el, és amelyeket érvényesíteni lehet az előzetesen betöltött adatállományok rekordjaira is. Ellenkező esetben már a kezdet kezdetén felborul a létrehozott adatbázis konzisztenciája.

Javaslom, hogy a szabályzatok kidolgozásának koordinálása és bonyolítása lehetőleg egy kézbe kerüljön. Vegyék figyelembe, hogy a Művelődési és Köznevelési Minisztérium illetékes főosztálya és osztálya súlyának megfelelő fontosságot tulajdonít a szabványosítási, szabályzatalakotási tevékenységnek és tudomásom szerint az előkészületben lévő új könyvtári jogszabály e feladat ellátását az OSZK felelősségi körébe fogja utalni. Számba kell venni valamennyi revideálásra szoruló régi és alkalmazni kívánt régi vagy új nemzetközi szabványt, ajánlást és útmutatót, és haladéktalanul meg kell kezdeni az alkalmazandó szabványok, szabályzatok kidolgozását. Csak ezek birtokában tudom elképzelni a közös katalógizálás sikeres megkezdését, majd kiteljesítését.

E korreferátum adottnak fogadta el a pályázatban tényként elfogadott megoldást, a közös katalógusnak az NIIF HELKA gépére történő telepítését, azonos üzemeltetését, karbantartását. Nem titkolom azt a személyes meggyőződésemet, hogy a magyar könyvtári rendszer központi szolgáltatásainak szempontjából előnyösebbnek és hosszú távon gazdaságosabbnak tartottam volna a közös adatbázis OSZK-ba történő telepítését, a nemzeti könyvtár hardver és szoftver ellátottságának magas színvonalon történő megoldásával. Tény, hogy a társult könyvtárak pályázata nem ezt a megoldást választotta. Bizom azonban abban, hogy egy későbbi, jobb állami finanszírozási konstrukció és egy józan könyvtári jogszabály megalkotása ebbe az irányba mozdítja majd a jövő fejlesztéseit.

Berke Barnabásné

Aki emlékező alkalom nélkül is közöttünk él

Kovács Máté emlékülés Debrecenben

A Kossuth Lajos Tudományegyetem Komputergrafikai és Könyvtárinformatikai Tanszéke, a KLTE Egyetemi és Nemzeti Könyvtára és a KLTE informatikus könyvtáros szakos hallgatóinak Kovács Máté Köre Kovács Máté születése 90. évfordulója alkalmából emlékülést rendezett 1996. október 28–29-én Debrecenben, a Kossuth Lajos Tudományegyetemen.

A régió szülötte, s ahhoz életútja során oly sok szállal kötődő Kovács Máté korának nagyformátumú művelődéspolitikusa volt. Munkássága kiemelkedő a könyvtártudomány elméleti fejlesztésében, a hazai közoktatás- és könyvtárpolitika alakításában, a korszerű egyetemi szintű könyvtárosképzés kimunkálásában. Széleslátókörű humanista a szó klasszikus értelmében, szakmai és emberi példaképe munkatársainak, tanítványainak, akik ma szerte az országban igyekeznek megfelelni a kor kihívásainak.

A KLTE a hazai könyvtárosképzés új bázisaként a legmodernebb eszközrendszerrel állítja a könyvtárügy leendő szakembereinek korszerű képzése, felkészítése szolgálatába. Az egyetem megtisztelő kötelességeinek tekintette a könyvtáros szakma történeti értékeinek, az egyetemi szintű könyvtárosképzés haladó hagyományainak ápolását, tudományos problémáinak gondozását az emlékülés megszervezésével. A rendezők ennek keretében kívánták felidézni Kovács Máté alakját, bemutatni mindazoknak, akik nem ismerhették Őt, közöttük a felnövekvő új könyvtáros generációnak. Szellemi öröksége ápolására tudományos ülést rendeztek, ahol lehetőség nyílt a szakma kutatóinak, a különböző könyvtári munkaterületeken dolgozóknak, a könyvtárosképzés oktatóinak és a hallgatóknak könyvtárpolitikai, könyvtártudományi kutatásairól, aktuális könyvtári feladatok megoldásával, a könyvtárak fejlesztésével kapcsolatos elképzeléseikről szólni.

A rendezvény céljai között szerepelt a különböző régiók felsőfokú intézményeiben tanuló könyvtár szakos hallgatók egymáshoz való közelebb kerülése, s a szakma jelen levő képviselőivel való találkozása, s – Kovács Máté szellemében – a szakmai elkötelezettség, szakmai egység erősítése.

A kezdeményezés széleskörű támogatásra talált: a rendezvény felett védnökséget vállalt a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a szaksajtó segítette a könyvtáros társadalom figyelmé felhívását az eseményre, az Országos Széchényi Könyvtár, a hajdúszoboszlói Bocskai Múzeum és Kovács Máté családja a Kovács Máté hagyaték értékes darabjaival segítette az emlékkiállítás megrendezését. A rendezvény megvalósulásához anyagi segítséget nyújtott a pályázatok pozitív elbírálásával a Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Szakkollégiuma, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Könyvtári Osztálya, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Elnöksége, a Debrecen Megyei Jogú Város Közgyűlésének Kulturális Bizottsága, a KLTE Egyetemi és Nemzeti Könyvtára és a KLTE Matematikai és Informatikus Intézete – köszönet érte.

Az emlékező szekció közönsége

A rendezvény lebonyolításában a KLTE informatikus könyvtáros szakos hallgatói Kovács Máté Köre tagjai segédkeztek. Az emlékülés mintegy 120 résztvevője a KLTE aulájában gyülekezett, ahol Kovács Máté életútját és munkásságát reprezentáló bibliográfiát vehettek át a rendezőktől. A plenáris ülést Babits Mihály: Rítmus a könyvről c. versével vezette be Frikk Anita V. évf. hallgató, az emlékülést Dr. Bazsa György, a KLTE rektora nyitotta meg, majd Dr. Poprády Géza, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója a Magyar Könyvtárosok Egyesülete nevében, s Dr. Sóvágó László Hajdúszoboszló – Kovács Máté szülővárosa – polgármestere köszöntötte.

Ezt követően Kovács Máté munkássága egy-egy kiemelkedő területéről hangzottak el értékes előadások. Dr. Kertész Gyula, az OSZK osztályvezetője az OSZK-ban található kéziratos hagyaték alapján rajzolta meg Kovács Máté gazdag életútját, sok eddig ismeretlen részletét tárva a hallgatóság elé. Dr. Bényei Miklós a KLTE Komputergrafikai és Könyvtárinformatikai Tanszéke docense a művelődéspolitikus Kovács Máté életének azt a négy évet (1946–1949) mutatta be, melyet a vallás- és közoktatási minisztériumban töltött – két évig politikai államtitkárként. Itt a magyar nevelés- és művelődéspolitika meghatározó személyeként jelentős szerepet játszott pl. a 8 osztályos általános iskola létrehozásában, népkönyvtárak szervezése megindításában. Dr. Fülöp Géza, Kovács Máté egyik legközelebbi munkatársa, az ELTE Könyvtártudományi és Informatikai Tanszéke nyugalmazott vezetője Kovács Máté könyvtárelméleti koncepcióját változtatta Könyvtártudomány és bibliológia címmel. Kovács Máté azon kevesek közé tartozott, – mondta előadásában, akik önálló és újszerű szemlélettel vizsgálták a könyv- és könyvtári kultúra minden területét, s közülük is kiemelkedett hazai

és nemzetközi viszonylatban is eredeti mondanivalójával, amikor egy szociológiailag megalapozott, rendszerelméletileg logikusan felépített, a korszerű kommunikációelmélet eredményeit érvényesítő komplex tudományág alapjait rakta le. Korompai Gáborné dr. a KLTE Egyetemi és Nemzeti Könyvtára nyugalmazott osztályvezetője Kovács Máté pályájának 1949–1956. közötti szakaszáról szólt, amikor a debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatójaként tevékenykedett. Vezetése alatt vált a könyvtár a magyar nyomtatványok második nemzeti gyűjtőhelyévé, szellemi műhellyé, a bibliográfiai tevékenység egyik hazai könyvtári központjává. A könyvtárba összegyűjtött kiváló szellemi erők közreműködésével kialakította a tudományos nagykönyvtár egyik modelljét, a könyvtár ma is a Kovács Máté és szellemi örökösei által meghatározott alapokon végzi munkáját.

Az ülés kedves színfoltja volt, amikor a KLTE Kovács Máté Köre tagjai köszöntötték és tiszteletbeli taggá fogadták Dr. Kovács Ilonát, Kovács Máté lányát, az OSZK osztályvezetőjét. Dr. Kovács Ilona bejelentette, hogy családja 300 000 Ft-os nyitott alapítványt hoz létre a tehetséges, de nehéz anyagi körülmények között tanuló könyvtár szakos hallgatók támogatására.

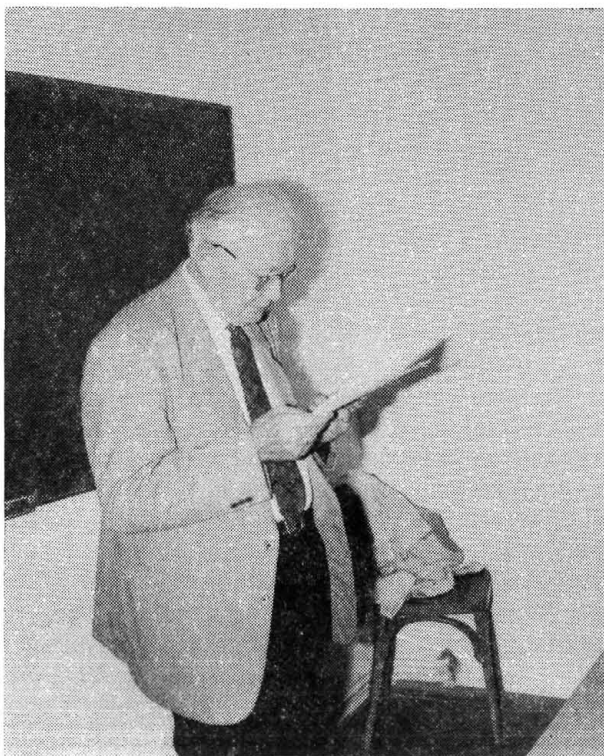
A plenáris ülést követően a résztvevők megtekintették a KLTE Egyetemi és Nemzeti Könyvtára munkatársai által összeállított Kovács Máté emlékkiállítását, melyet Dr. Némedi Lajos a KLTE nyugalmazott professzora nyitott meg. A kiállítás fényképek, kéziratok, publikációk, tárgyi dokumentumok, személyes tárgyak gazdag tárházával mutatták be Kovács Máté élete főbb állomásait, munkásságát. Némedi professzor kiemelten szólt Kovács Máté érdemeiről, melyet a híressé vált és azóta is működő debreceni Nyári Egyetem szervezésében szerzett. Melegen szólt arról a 12 évről, személyes élményeiről, amikor Kovács Máté mellett, az Ő útmutatásával a Nyári Egyetem munkatársa lehetett.

A vendégeknek lehetősége volt arra is, hogy Debrecen egyik legnagyobb kulturális értékét, a Munkácsy trilógiát megtekinthessék a legavatottabb vezetéssel – Sz. Kürti Katalin bemutatásában.

Az esti baráti találkozó fénypontja a debreceni könyvtárszakos hallgatók (KLTE, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola) közös szakestje volt, ahol a régi pesti Kovács Máté által vezetett tanszéki estek hangulatát idézték fel a vidám jelenetek, monológok. A hallgatók bemutatkozását követte a résztvevők – a könyvtáros szakma kiemelkedő személyiségei, kötelező- és ajánlott olvasmányok szerzői, a hallgatók leendő munkaadói bemutatkozása, akik természetesen kevés kivételtől eltekintve Kovács Máté (és munkatársai) tanítványai! Ez a találkozó meleg, közvetlen és valóban baráti volt.

Október 29-én öt szekcióban folytatódott a rendezvény. Itt volt lehetőség egyrészt a Kovács Máté kép teljesebb megrajzolásához kapcsolódó kutatások (Pogány György: Kovács Máté és a bibliofília, Sipos Melinda hallg. (BDTKF): Kovács Máté a prágai és a berlini konferencián), és személyes élmények bemutatására (Futala Tibor: Kovács Mátéra emlékezve és emlékeztetve, Dr. Boda Miklós: Kovács Máté igazsága, Dr. Engel Pál: Pályaválasztási tanácsadás, Arnóth Károly: A karizmatikus Kovács Máté), másrészt a jelenlegi könyvtártudományi kutatások közzétételére.

A szervezők törekedtek arra, hogy kutató, könyvtáros és leendő könyvtáros együtt legyen jelen e tudományos ülészen. Az öt szekcióban 30 szerző 28 előadása hangzott el, ezek között 14 hallgatói munka szerepelt, főként a szom-

Boda Miklós

bathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola és a KLTE műhelyéből, de elhangzottak előadások az ELTE, az ELTE Tanárképző Főiskola, a Bessenyei György Tanárképző Főiskola és a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola hallgatóitól is.

Az előadások témái széles spektrumát adták a könyvtáros szakmának. A *történeti* közelítést képviselte Dr. Boda Miklós: Zrinyi Syrenea – kötetéről tartott előadása és Nagy Júlia hallg. (ELTE TKF): Akadémiai Ifjak Olvasó Egylete. *Elméleti* közelítés Dr. Cholnoky Győző; Tudomány és könyvtár szimbiózisa, Dr. Kormos János: Könyvtár – rendszer – szervezés előadásai. A *bibliográfia* témát képviselte Daniel Benediktsson: A bibliográfiai információ szemiotikai értékelésének trendje c. előadása. *Olvasásszociológia* – Dr. Suppné dr. Tarnay Györgyi: Könyvtárszakos egyetemi hallgatók könyvtárhasználati kultúrája, könyvtárképe. *Könyvtártan* – Dr. Virágos Márta: Orvostanhallgatók könyvtár-informatika oktatása problémaorientált megközelítéssel. *Könyvtári feldolgozás* – Medveczki Marianna hallg. (KLTE): Az online katalógizálási rendszer bevezetésének problémái a KLTE könyvtárában. Könyvtárosképzés – Dr. Hangodi Ágnes: Speciális képzési irányok a könyvtárosképzésben, Boda István: Könyvtárak gépesítése támogatása a könyvtárosképzés felől. A könyvtárosképzésről hallgatói szemmel – Horváth Emőke (ELTE), Kalydy Dóra (BDTKF), Boros Edina (KLTE), Ádám

Andrea (KFRTKF), Hugyecz Mihály (BGYTKF) szóltak. Szaksajtó – Dr. Rác Ágnes–Feimer Ágnes: 25 éves a magyar könyvtárügy angol nyelvű referáló lapja. *Külföldi tapasztalatok* – Kalydy Dóra hallg.: Felmérés a minőségi szolgáltatásokról a Közép-európai Egyetem Könyvtárában, Nagy Andrea hallg. (BDTKF): Listen TEMPUS Jep – hallgatói szemmel, Varga Tünde hallg. (KLTE): Leendő könyvtárosként a birminghami könyvtárakban, Pócze Márta hallg. (BDTKF): Szombathelyi hallgatók Stuttgartban. *Hallgatói szakmai szervezetek* – Bubnó Katalin–Harcza Edit hallg. (KLTE): Kovács Máté szellemiségének továbbélése a KLTE Kovács Máté körében, Muri Edit hallg. (BDTKF): A Szombathelyi Könyvtáros Hallgatók Egyesületének tevékenysége.

Az elhangzott előadások, remélhetően már a közeljövőben a KLTE Egyetemi és Nemzeti Könyvtára kiadásában önálló kötetben is hozzáférhetővé válnak az érdeklődők számára.

*

Végül egy személyes megjegyzés. Én is azon szerencsések közé tartozom, akik egyetemi éveiket az ELTE BTK IV. emeletén a „Máté” vezette, az egyetem zűrzavarában otthont adó Könyvtáros Tanszékhez tartozva élhették. Mindenki életében meghatározók az egyetemi évek. Mi, akik azonban a könyvtárosi pályát választottuk, a szakismereteken túl barátságot, emberséget, egymásrafigyelést, hivatásszeretetet, nyitottságot és szakmai, emberi megújulást is tanultunk. Ez utóbbiak bőven kárpótolnak bennünket az úgy látszik, máig „hátrányos helyzetű” pálya választásáért. Ez az indítás ad erőt és biztonságot ahhoz, hogy tegyük, amit tennünk kell, s hogy erre biztassuk és segítsük a következő könyvtáros generációt is. Úgy érzem, Kovács Máté szellemisége, amely tudatosan, vagy anélkül kíséri és meghatározza munkánkat, e rendezvényen megérintette a jelenlevő hallgatókat is.

Dr. Suppné dr. Tarnay Györgyi

Könyvtártudomány és bibliológia*

(Kovács Máté könyvtárelméleti koncepciója)

A könyv- és könyvtárkultúra problémáival foglalkozó szakirodalom sem külföldön, sem Magyarországon nem bővelkedik elvi szinten megfogalmazott, e századok óta társadalmilag fontos gyakorlati tevékenységet elméletileg megalapozó és elemző írásokkal. Kovács Máté könyvtárelméleti munkásságáról és koncepciójáról azért kell szólnunk, mert azon kevesek közé tartozott, akik önálló és újszerű szemlélettel vizsgálták a könyv- és könyvtári kultúra gazdag és szerteá-

* Elhangzott 1996. október 28-án, Debrecenben a Kossuth Lajos Tudományegyetemen a Kovács Máté születésének 96. évfordulója alkalmából rendezett emlékülésen.

gazó témakörének szinte minden területét, s közülük is kiemelkedett – hazai, de külföldi viszonylatban is – eredeti mondanivalójával, amikor egy szociológiailag megalapozott, rendszerelméletileg logikusan felépített s a korszerű kommunikációelmélet eredményeit e területen érvényesítő komplex tudományág elvi alapjait lerakta, a fogalomkörébe tartozó ismeretterületeket sokoldalúan számbavette, és ezek összefüggéseit, funkcionális kapcsolataikat, rendszerüket logikusan körvonalazta.

Futala Tibor már 1982. szeptember 21-én, Kovács Máté születésének 75. és halálának 10. évfordulója alkalmából itt Debrecenben rendezett emlékülésen tartott előadásában felhívta a figyelmet arra, hogy az „ő könyvtártudománya, bibliológiája... sohasem volt ... poroszos „polcológia”, különféle segédtudományokból készített misztikus örlemény, de a különböző segédtudományok skatulyáinak valamiféle közös konténerbe való begyömöszölése sem, hanem a társadalmi kommunikáció egyik, a többivel bonyolult kapcsolatban álló része, amelyben tényleges törvényszerűségek uralkodnak.”¹

Hogy Kovács Máté elméleti eredményeinek újszerűségét, a könyvtártudomány történetében elfoglalt helyét, kiemelkedő historiográfiai jelentőségét érzékeltetni tudjuk, nagyobb történeti távlatból kell indítani fejtegetésünket.

A könyvtártudománynak, mióta e fogalom a szakirodalomban használatban van, azaz a 18–19. század fordulója óta napjainkig kétfajta koncepciójával, értelmezésével, illetve előfordul, hogy ezek kombinációjával találkozunk.² Az egyik, amelyet Martin Schrettinger, a müncheni bajor udvari könyvtár könyvtárosa fogalmazott meg először 1808-ban „Versuch eines vollständigen Lehrbuches der Bibliothek-Wissenschaft” című kézikönyvében (a címben fordul elő először a „könyvtártudomány” kifejezés) a könyvtári szervező és feldolgozó tevékenységet, azaz a mai könyvtártant tekinti a könyvtártudomány tárgyának és vizsgálándó feladatának.³ Ez az állásfoglalás az európai nagy nyilvános és közkönyvtárak szervezése korában, a francia forradalom időszakában fontos megállapítás és társadalmi szükségletet kielégítő célkitűzés volt.

A másik koncepció szerint, amely az ezt megelőző korszakban alakult ki, amikor a régi, értékes kéziratokra, az ősnymtatványokra, a könyvművészeti értékek megismerésére és bibliográfiai számbavételére irányult a könyvgyűjtők, a bibliofilek és a szakemberek figyelme és érdeklődése, a könyvtáros feladata a könyvtörténeti, könyvismereti, könyvtártörténeti, tudománytörténeti szakanyagot a legátfogóbban Michael Denis, a bécsi udvari könyvtár könyvtárosa, nagy jezsuita tudós, a Theresianum tanára (itteni könyvismereti előadásainak hallgatója volt gróf Széchényi Ferenc is) tekintette át és foglalta össze „Einleitung in die Bücherkunde” című, 1777–78-ban megjelent kétkötetes művében.

A Schrettinger-féle felfogás a könyv útját tulajdonképpen az intézményen belül, a könyvtárban, a Denis által összegzett álláspont pedig ugyanezt szélesebb körben, a társadalomban vizsgálja.

E két koncepció, a könyvtártani ill. a könyvtörténeti és bibliográfiai felfogás párhuzamosan egymás mellett élt a 19. századi szakirodalomban. Könyvtártudománynak – Schrettinger nyomán – szinte a 19. század végéig csak a könyvtári szervező munka elméletét, a könyvtártant tekintették a gyakorlati szakemberek – főleg Németországban.⁴ Ugyanakkor 1886-ban a göttingeni egyetemen könyvtári segédtudományok elnevezésű tanszék alakult, amelynek keretében a könyv-

történeti ismereteket oktatták (írástörténet, könyvtörténet, kézírattan, ősnyomatványismeret); a szakemberek által könyvtártudománynak tekintett és nevezett szervezési, könyvtártani ismeretek pedig kimaradtak az egyetemi képzésből.

A nyomdatechnikai fejlődés nyomán a 19–20. század fordulójára óriási könyv- és sajtótermelés bontakozott ki, a könyv- és könyvtárhasználók, az olvasóközönység száma tetemesen megnövekedett, összetételét tekintve differenciálódott, a könyvtárak száma erősen megszorodott, különböző típusaik alakultak. Nemzeti és nemzetközi vonatkozásban egyaránt új feladatok álltak a könyvtárszervezés előtt, a gyakorlati könyvtártan világszerte megújult, tartalmilag lényegesen gazdagodott, de főleg az Amerikai Egyesült Államokban születtek kiemelkedő eredmények (a public libraryk fejlődése, Dewey Tizedes Osztályozása). Mindennek az eredményeként a 20. század elején a könyvtártant is elismerték felsőszintű oktatási studiumként, helyet kapott az egyetemi képzésben, előbb amerikai, majd angol, francia és olasz, végül német egyetemeken is, sőt az USA-ban önálló könyvtáros főiskolák is keletkeztek.

A szakirodalomban a következő elvi állásfoglalás fogalmazódott meg ezek után: a könyvtártudomány két egyenrangú fő alkotóeleme a könyvtörténet és a könyvtártani ismeretek. Ettől fogva a könyvtártudományról folyó vita a tudomány rendszerére koncentrálódott, azaz: mi a két ágazat egymáshoz való viszonya, milyen a súlyuk és fontosságuk, mi a tartalmuk, mi az az elvi szempont, az az elméleti alap, amely egyetlen tudománnyá kapcsolja össze őket. A vita e kérdésekről folyt a két világháború között, sőt a második világháború után is folytatódott; részt vettek benne amerikai, német, de a Szovjetunió-beli könyvtári szakemberek, teoretikusok is. Számos tudományfelosztás, rendszerezés, kimutató készült, mindezek lényegében a két korábbi stúdiumon, a könyvtörténeten és a könyvtártanon alapultak, ezeket egészítették ki újabb ismeretterületekkel, gyakran olyanokkal is, amelyeknek az ismerete a könyvtárosok számára szükséges és elengedhetetlen volt, de más szaktudományok vizsgálódási körébe tartoztak, nem a könyvtártudományéba.⁵

Minden rendszerezési kísérletnek az volt az alapvető hibája, hiányossága, hogy hiányzott belőle az átfogó, egységes, a tárgy lényegét meghatározó, a különböző területeket szervesen, logikailag és funkcionálisan összekapcsoló elvi alap, elméleti szempont. Georg Leyh német könyvtörténész és teoretikus – e rendszerezéseket bírálva – ezt már 1940-ben egyértelműen és világosan megfogalmazta: „A hiábavaló küzdelem végső oka azzal az egyszerű ténnyel magyarázható, hogy a könyvtártudomány nem más, mint egyes diszciplínák egymás mellé helyezett sorozata, amelyek nem tartalmilag, hanem csak egy alkalmi külső burok, a könyv teste által függenek össze. Hiányzik belőle az egységes szellemi mag, márpedig minden tudománynak ebből kellene kifejljenie.”⁶

E tekintetben magyar szakember, Varjas Béla jutott figyelemreméltó eredményre, amikor az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójaként a hazai egyetemi könyvtárosképzés megszervezésére vállalkozva a tananyag meghatározása során vizsgálta a tudományág fejlődését, alapelveit, tárgyát, felosztását és rendszerét. „A könyvtártudomány elvi alapja és rendszere” című tanulmányában megállapította, hogy e tudomány a könyvekkel és a könyvtárakkal foglalkozik. A könyvtárat olyan intézményként definiálta, amely könyvek rendszerezett és cél-

tudatosan fejlesztett gyűjteménye a tudomány, a kutatás és a művelődés szolgálatában. A könyv tehát – Varjas Béla szerint – a könyvtártudomány vizsgálatának a tárgya: alakja, anyaga, előállításának a módja ugyan története során változik, de társadalmi funkciója állandó, mindig ugyanaz: emberi gondolatok megőrzője, hordozója és terjesztője. A könyvtártudomány feladata, valódi átfogó elvi alapja tehát, amely az összes idetartozó ismeretágot egybefoglalja, a könyv társadalmi funkciójának, társadalmi mozgásának a vizsgálata, az e funkciók betöltésére vonatkozó ismeretek rendszerezése, törvényszerűségeinek a megállapítása és azoknak a gyakorlatra támaszkodó elvi-elméleti továbbfejlesztése.

A könyvtártudomány vizsgálja a társadalmi funkció betöltése érdekében létrehozott intézményeket is, közülük legalaposabban a könyvtárat, amely e tekintetben a legfontosabb intézmény.

Varjas Béla koncepciója tehát a szélesebb, a tágabb könyvtártudományi álláspont kifejezője, amely – a német teoretikusok legtöbbször eltérően – nemcsak a könyvtáron belül, hanem a társadalom egészében vizsgálja a könyv útját, hatását, ismeretterjesztő tevékenységét. Előtte a külföldi szakirodalomban sem találok elméletileg ilyen megalapozott, ennyire átfogó jellegű és perspektivikus szemléletű elvi alapvetést.

Amikor azonban a rendszerezésre, a könyvtártudomány szerkezeti felépítésére vállalkozik, formális megoldásra, sablonos eredményre jut. Nem alkot új rendszert; felosztását a két hagyományos, korábbi nagy ismeretterületre építi: a könyvtörténet és a könyvtáran kategóriájába sorolja be a különböző részterületeket, ismeretágot. Az összes történeti stúdiumot a könyvtörténetbe, az elméleteket pedig a könyvtáranba. E konkrét besorolás mutatja a kategorizálás sablonos és formális jellegét, illogikus voltát: mint történeti terület a könyvtörténetbe kerül pl. a könyvtártörténet is, avagy mint jelenkori stúdium a könyvtáranba a mai könyvkiadás vagy sajtóügy. A „rendszeren” belül tehát logikailag és tárgyszerűen össze nem tartozó kategóriák keverednek egymással.⁸

Varjas elméleti konstrukciója – rendszerezésének fogyatékoságai ellenére – egy korábbi fejlődési folyamat betetőződése. Kovács Máté koncepciója viszont teljesen új alapvetés és rendszerezési kísérlet. Egészen új és más elvi szempontok szerint, – ahogy a bevezetőben említettük – modern szociológiai és rendszerelméleti alapon, továbbá kommunikációelméleti szempontok szerint vizsgálta az írásos-nyomtatásos közlésmóddal, az írással és az olvasással, a könyvvel és a könyvtárral összefüggő társadalmi folyamatokat, e folyamatok intézményeit és eredményeit annak megállapítása végett, hogy az írás-, a könyv- és a könyvtári kultúra hogyan tölti be ezeken keresztül társadalmilag meghatározott funkcióját a különböző társadalmi tevékenységi területeken, hogyan juttatja el e területekre (a tudomány, kutatás, művelődés, oktatás, nevelés, termelés, gyakorlati élet stb.) a szükséges információkat, ismereteket.

Vizsgálódásai eredményeként olyan komplex társadalomtudomány alapjait rakta le, amely külföldön is nagy figyelmet keltett, s ha voltak is ellenzői (pl. a kelet-német Horst Kunze), újszerűsége és eredeti megállapításai miatt általában kedvezően és elismeréssel fogadták nemcsak az egykori szocialista országok teoretikusai (így a lengyel Karol Glombiowski és Krzysztof Migon, vagy a szlovák Stefan Pasiar), de nyugateurópai, elsősorban francia (pl. Robert Estrival) és amerikai szakemberek is.⁹

Önálló könyvtárelméleti koncepcióját több változatban megfogalmazta, de eredetileg a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1960. június 13–14-i, „A könyvtártudományi kutatás kérdései”-ről rendezett ankétján adta elő, majd az nyomtatásban is megjelent „A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában” címmel.

A könyvtártudományi gondolkodás történetében már régtől fogva két koncepció élt egymás mellett, s ezek ebben az időben – bár szorosan összefüggtek és áthatották egymást – élesen szemben is álltak egymással. A szűkebb koncepció tulajdonképpen a könyvtárra, mint intézményre korlátozta a vizsgálatot. A tágabb úgy vélekedett, hogy a vizsgálódás tárgykörébe, azaz egyetlen tudomány területére tartozik a könyvvel mint társadalmi kommunikációs produktummal kapcsolatos minden kérdés: alakja, anyaga, előállítása, terjesztése, számbavétele, társadalmi hatása, amelyet nagyrészt és elsősorban a könyvtáron keresztül tölt be. Mindezen problémák történeti és jelenkori elméleti vizsgálata ugyanannak a tudománynak a feladata.

E tágabb koncepciót – elsősorban a latin népek nyomán – gyakran nevezték bibliológiának, azaz könyvtudománynak, amely magába foglalja a szűkebb körű könyvtártudományt is. Varjas Béla fentebb elemzett tanulmányában tulajdonképpen e szélesebb körű koncepció szerint elemezte a könyv társadalmi funkcióját, ha nem is nevezte azt bibliológiának, hanem hagyományosan könyvtártudománynak. Kovács Máté viszont bibliológiának tekintette és nevezte a maga elméleti rendszerét, pedig többet adott a korábbi, hagyományos könyvtudománynál, lényegesen továbbfejlesztette azt.

Varjas és számos bibliológus-szakíró a könyvnek és a könyv révén terjesztett információknak a társadalmi kapcsolatát, hatását egyoldalúan vizsgálta; azt, hogy hogyan érvényesül a könyv társadalmi funkciója, hogyan jutnak el az információk a könyvek, a könyvtárak révén a társadalom egészéhez, különböző rétegeihez, az egyes emberekhez, s hogyan formálják a társadalom arculatát. Kovács Máté vizsgálódása jóval tágabb, komplexebb, a könyvek, az ismeretek és a társadalom kölcsönös kapcsolatát elemzi. Számbaveszi a társadalom különböző tevékenységi területeinek a könyvek, az információk iránti szükségleteit és ezen objektív szükségletekből fakadó szubjektív igényeket is. E szükségletek és igények határozzák meg ugyanis azt a funkciót, amely ezeknek eleget kell, hogy tegyen. Így válnak szükségessé azok a szükséglet- és igényvizsgálatok, amelyeket Kovács Máté a feladatok helyes megfogalmazása, meghatározása végett elengedhetetlennek tart.

Említettük, hogy rendszerekben, összefüggésekben gondolkodott. Horváth Tibor írja rá mint professzorra emlékező esszé-szerű írásában, hogy az „a korosztály, amely megélte egyetemre kerülését, és előtte is hallgatott előadásokat, meglepődve tapasztalta a szemléletmódnak ezt a változását. Az addig egyedileg kezelt könyvtárak az ő interpretálásában hirtelen nagyszabású intézményrendszerré álltak össze, a róluk való ismeret, a tudástöredékek pedig egységes szemléletté. Rendszerszemléletű volt...”¹¹

E rendszerszemlélet érvényesült gondolkodásában akkor is, amikor a társadalom információszükségletének a kielégítését elemezte. Nem pusztán a kiadványokat önmagukban tekintette információforrásoknak és -közvetítőknak, a különböző közlés módok, közlési rendszerek együttes feladatának tartotta a társa-

dalmi kommunikációs feladatokat ellátását, attól függően, hogy melyik közlési rendszer milyen információk szolgáltatására a legalkalmasabb. Ilyen vonatkozásban tehát koncepciója más, szélesebb körű és komplexebb volt a hagyományos bibliológiai, könyvtudományi szemléletnél, a társadalmi közlési folyamatos, közlési rendszerek összefüggéseit, együttes és speciális kommunikációs lehetőségeit vizsgálta. (Meg kell jegyeznünk, hogy a kortárs hazai szakemberek közül Sebestyén Géza volt az, aki – a könyvek mellett – nagy jelentőséget tulajdonított a modern technikai közlésmódok, – pl. a film, a rádió és a televízió – informatikai, kommunikációs jelentőségének.¹² – A kitűnő szakember halálának 20. évfordulójáról ebben az esztendőben feledkezett el megemlékezni a szakma.)

Kovács Máté felismerte és világosan látta, hogy a különböző közlési rendszerek nem megsemmisítő versenytársai egymásnak, hanem kölcsönösen kiegészítik egymás kommunikációs tevékenységét és eredményeit; minden újonnan létrejövő modern technikai közlésmód gazdagítja az addigi lehetőségeket, esetleg átvesz a korábbiaktól közlési funkciókat, s mindennek az eredményeként a társadalmi közlési rendszere átalakul, megújul.

Az 1950-es, 1960-as évek fordulóján a film, a rádió, de elsősorban a televízió világszerte történt óriási elterjedése és korszerű fejlődése nyomán – főleg az Amerikai Egyesült Államokban – egy időre lényegesen visszaesett a színház- és mozilátogatások száma, de különösen a könyvtári olvasóké és a könyvvásárlóké. Az amerikai művelődésszociológusok körében egyfajta válsághangulat keletkezett, azt az álláspontot fogalmazták meg, hogy az írásos-nyomtatásos közlésmód az újabb technikai kommunikációs lehetőségekkel szemben nem tarthatja meg azt a kiemelkedő helyzetét, amelyet a korábbi természetes közlésmódokkal szemben (pl. beszéd, ének, mozdulat) kivívott, sőt visszaszorul, elveszti korábbi jelentőségét, némely szociológusok szerint, legismertebb közülük a kanadai Herbert Marshall McLuhan (1911–1980), aki „The Gutenberg-Galaxy” című 1962-ben megjelent művében jutott arra a következtetésre, hogy vége a Gutenberg-galaxisnak, azaz az írásos-nyomtatásos kultúrának.¹³ Kovács professzor az 1962-ben megjelent munkára, tulajdonképpen megjelenése előtt már két esztendővel „válaszolt” 1960 júniusában elmondott előadásában, amikor a különböző közlési rendszerek egymás mellett éléséről, egymást kiegészítő funkciójáról az előbbieket, az írásos-nyomtatásos kommunikáció változatlanul nagy társadalmi jelentőségéről a következőket mondta: „sajátos adottságainál fogva a legalkalmasabb a tudattartalmak legmagasabb fokú kifejezésének szabatos, tömör, pontos meg rögzítésére, megőrzésére, szinte korlátlan felhalmozására és széles körben való hozzáférhetővé tételére, valamint gyors és könnyű átörökítésére.”¹⁴

Kovács Máté a különböző közlésmódok, kommunikációs rendszerek közül – vizsgálódásának céljából, tárgyköréből és jellegéből adódóan – természetesen az írásos-nyomtatásos közlésmódot, kommunikációt állítja középpontba és elemzi részletesen. E kommunikációs rendszer részterületeit, tárgyköreit az alábbiak szerint határozza meg:

- 1) Az írásos-nyomtatásos kommunikáció különböző oldalai, folyamatai: azaz az írás és az olvasás. Különösen fontosnak tartja az olvasásismeret, konkrétan az olvasási folyamat pedagógiai, pszichológiai és szociológiai elemzését; ehhez különösen a lengyel bibliológiai iskola képviselőitől kapott ösztönzést és hasznos szempontokat is.

A nevezetes 1956–61-es évfolyam tagjai az ülészakon

- 2) Az írásos-nyomtatásos kommunikáció különböző megjelenési formái, termékei, eredményei: az írásművek, a különböző funkciójú kiadványok és nyomtatványok.
- 3) Az írásos-nyomtatásos kommunikáció különböző tevékenységi körei: a szerzői és szerkesztői tevékenység; a könyvkiadás, könyvnyomtatás, sokszorosítás; a könyvkereskedelem és könyvterjesztés; a könyvgyűjtés és bibliográfia; a könyvtári munkafolyamatok; a bibliográfiai és dokumentációs tevékenység; és végül
- 4) Az írásos, nyomtatásos kommunikáció különböző intézményei: kiadó, nyomda, könyvkereskedés, a könyvtárak: magánkönyvtárak és közkönyvtárak.

Az írásos-nyomtatásos közlésmód előbb számbavett folyamatainak, termékeinek, tevékenységi területeinek és intézményeinek a jellegét, minőségét és mennyiségét végső fokon minden kornak meghatározzák a társadalom szükségletei. Mindezek viszont kedvezően hatnak az őket meghatározó társadalom különböző tevékenységi területeire, emelik azok fejlettségi szintjét, hozzájárulnak a társadalmi értékek gyarapodásához és minőségi alakulásához. E változás jellegét, intenzitását hivatottak megállapítani az írásos-nyomtatásos kommunikáció eredményességét számbavevő hatásvizsgálatok, amelyek fontosságát kiemelten hangsúlyozta Kovács Máté.

A maga újszerű bibliológiai koncepciójának, amely tehát a különböző kommunikációs rendszerek keretében, de elsődlegesen az írásos-nyomtatásos közlésmód tényezőjeként, alkotóelemként a könyvet, a könyvtárat és a könyvtárügyet a művelődés, a kutatás és a társadalmi gyakorlati tevékenységek összefüggés-

rendszerében vizsgálta, egzakt, kategorikus rendszerezésére nem vállalkozott; a fejlődő-alakuló, új komplex tudomány különböző ágazatait nem kívánta valamilyen – esetleg sablonos – rendszerbe erőszakolni. A tárgykör természetes tagolódását a következőkben vette számba, anélkül, hogy részletes rendszerezésbe bocsátkozott volna;

- 1) Az írás- és olvasáskultúra, a könyv- és könyvtári kultúra társadalmi alapjai és összefüggései; társadalmi szükségletek és igények, társadalmi hatás.
- 2) Az írásos-nyomtatásos közlésmód és más kommunikációs rendszerek kapcsolata; az olvasás és olvastatás pedagógiai, pszichológiai és szociológiai problémái.
- 3) A könyvkultúra: könyvkiadás, időszaki sajtó és kiadványszerkesztés; nyomdászat, tipográfia és könyvművészet, papírismeret; könyv- és lapterjesztés; a kiadványok rendszerezése és tartalmi feltárása: bibliográfia, dokumentáció (s a „rendszer” e részébe utólag szervesen beilleszthető az informatika, a számítástechnika, a számítógép alkalmazása az információtárolásban és közvetítésben). S végül
- 4) A könyvtári kultúra: a (házi) magánkönyvgyűjtemények és közkönyvtárak; a könyvtárakban felhalmozott értékek, információk tervszerű társadalmi felhasználása; a könyvtárak kapcsolatrendszere, könyvtárügy; a belső könyvtári munkafolyamatok, könyvtárban.

Mindezek az ismeretterületek vizsgálhatók és vizsgálandók elméletileg, a jelen gyakorlata alapján, s vizsgálandók történetileg a múltban.

A kommunikáció törvényszerűségeit alkalmazó bibliológiai program, az új társadalomtudomány meghatározta az egyetemi könyvtárosképzés tantervét, tartalmát és tantárgyait is Kovács Máté tanszékvezetősége idején. A Könyvtár-tudományi Tanszék ennek alapján zömében természetesen könyvtárosokat képzett, de felvette programjába a könyvkiadás és könyvterjesztés szakembereinek az oktatását, kiképzését is, és számos olyan hallgatója volt, aki e területeken dolgozott és munka mellett levelező ill. kiegészítő tagozaton végezte tanulmányait. Az sem tekinthető persze véletlennek, hogy az egykor könyvtáros-szakon tanult hallgatók közül többen kerültek művelődéspolitikai és tömegkommunikációs munkakörbe, gyakran jelenleg is a sajtó, a rádió, vagy a televízió munkatársai.

Elméleti bibliológiai tevékenységét Kovács Máté később is folytatta; kéziratok hagyatéka tanúsítja, hogy Molnár Pállal, egykori debreceni munkatársával együttműködve szöveggyűjteményt készített elő és a bibliológia tudományelméleti problémáival foglalkozott.¹⁵

A bibliológiai koncepció szellemében végezte saját tudományos tevékenységét, s e szerint jelentek meg vezetésével a tanszéki közös munkával készült kiadványok is. Jelentékeny ilyen kollektív teljesítmény „A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében” című mű 2 kötete, a kezdetektől 1945-ig. A hazai könyvnyomtatás kezdetének 500. évfordulóját „A magyar könyv 500 éve” című történeti munka előkészítésével és közreadásával készült megünnepelni a tanszéki közösség, amikor munka közben Kovács Mátét hirtelen elragadta a halál.

Ha most, több mint 25 év távlatából visszapillantunk szellemi örökségének a sorsára és utóéletére, vegyes érzelmekkel tesszük ezt. Egykori tanítványai olyan

korszerűen felvértezett tudásanyaggal, szemlélettel hagyták el az egyetemet, hogy mai könyvtárügyünk, jelentékeny könyvtáraink és tudományos tájékoztatási intézményeink legtöbb vezetője közülük került ki és munkájukat szakszerűen felkészítve, eredményesen képesek végezni napjainkban is, a pénztelenség, általában a kultúra, a művelődésügy, ezen belül a könyvtárügy alulfinanszírozása idején is.

A budapesti egyetemi tanszéken (amely tanszéknek kezdeményeznie illett és kellett volna e megemlékező ünnepség megrendezését), az e tanszéken folyó oktató-nevelő tevékenység, a tudományos munka és a külföldi kapcsolatok ápolása azonban Kovács Máté halála után sok tekintetben visszaesett, megszakadt, stagnált. Követői legtöbbje nem rendelkezett azzal a műveltséggel, szakmai felkészültséggel, művelődéspolitikai koncepcióval, hivatástudattal, pedagógiai érzékel és szervezőképességgel, de szorgalommal, munkaszeretettel és munkaképességgel sem, ami az előzmények folytatásához kívánatos és szükséges lett volna. Így pl. a magyar könyvkiadás 500. évfordulójára készülö kötet nemcsak nem készült el, de már meglévő egyes részei is elkallódtak. Egyik utódja az olvasásismereti tárgyakat azzal törölte a tantervből, hogy „beszéd- és értelemgyakorlatot az egyetemen nem tanítunk.” (E studiumokat később sikerült visszaállítani.) „A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében” című mű 3., az 1945 utáni fejlődést áttekintő kötet megkezdett munkálatainak a folytatását nemtörődömség és lelkiismeretlenség akadályozta meg. A könyvtárosképzés az utóbbi időben egy-szakos a pesti tanszéken, holott nem egy külföldi országban éppen magyar példa alapján szervezték meg a kétszakos modern könyvtárosképzést. A PhD-fokozatot – akkreditáció hiányában – nem lehet megszerezni, ami hátrányos az egész könyvtárügy számára – s lehetne még folytatni. A mai budapesti tanszék nem Kovács Máté tanszéke!

Mindezeket nem ünneprontás végett mondtam el!

Kovács Máté példájának a követésére, tevékenységének a folytatására, hagyatékának a feldolgozására kívántam a figyelmet ráirányítani, s elsősorban volt munkatársait és tanítványait figyelmeztetni, hogy milyen sokkal tartozunk az egykori tudós, bölcs professzornak.

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemet, az egyetemi Komputergrafikai és Könyvtár-Informatikai Tanszéket, valamint az egyetemi és nemzeti könyvtárat tisztelet és köszönet illeti meg az emlékülés megszervezéséért és megrendezéséért.

Jegyzetek

1. Futala Tibor: Kovács Máté és a magyar könyvtárügy. = Kovács Máté emlékkönyv. Bp. 1983. 31.p.
2. Molnár Pál: Vita a könyvtártudomány viszonyáról a szocialista országok szakirodalmában. Debrecen, 1967. 107–108.p.
3. „Szilárd alapelveken nyugvó rendszeres foglalata mindazoknak a tanoknak, amelyek alapját a gyűjtött könyvanyag célszerű könyvtárrá szervezhető minden tudományos igény gyors kielégítése céljából.” Ld. Varjas Béla: a Könyvtártudomány elvi alapja és rendszere. = Magyar Könyvszemle, 1955. 1–2.sz. 2.p.
4. Ennek hatására készítette el Magyarországon Toldy Ferenc „A könyvtárban kézi könyve” című műve tervezetét (1843), majd jelent meg Kudora Károly: Könyvtárban (1893), ill. Ferenczi Zoltán: A könyvtárban alapvonalai (1903) című munkája.

5. Varjas Béla mindezeket számbaveszi, elemzi és bírálja fentebb idézett művében (ld. 2.sz. jegyzet) 5–10.p.
6. Leyh, Georg: Die deutschen Bibliotheken von der Aufklärung bis zur Gegenwart. = Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Hrsg. von Fritz Milkau. Bd.3. 750.p., – Ld. Varjas Béla: J.m. 7.p.
7. Megjelent a 10 évi kényszerű szünet után újból induló ill. folytatódó Magyar Könyvszemlében 1955. 1–2.sz. 1–22.p.
8. Nem véletlenül írta Kóhalmi Béla a külföldi rendszerezési kísérletekkel és Varjaséval is kapcsolatban, hogy „az új szisztematika kérdését még meg kell beszélnünk.” Ld. Kóhalmi Béla: Vita a könyvtártudományról. = Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1957. Bp. 1958. 82.p.
9. A volt szocialista országok könyvtártudományi tanszékeinek szakoktatási értekezletén, így az 1958. évi prágai ankéton, az 1962-i berlini konferencián és a szlovákiai Smolenicében 1965-ben rendezett konferencián vitatták meg a résztvevők a könyvtártudomány kérdéseivel kapcsolatos problémákat. Kovács Máté nézetei mindenütt nagy figyelmet keltettek.
10. Magyar Könyvszemle, 1961. évi különszám, 7–34.p., és A könyvtártudományi kutatás kérdései. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ ankétja. Budapest, 1960. június 13–14. Bp. 1961. OSZK KMK 7–34.p.
11. Horváth Tibor: Egy gondolat viszontagságai.= Kovács Máté emlékkönyv. Bp. 1983. 165.p.
12. Sebestyén Géza: A könyvtártudományi kutatás távlati tematikai terve. = A könyvtártudományi kutatás kérdései... Bp. 1961. 77–78.p., ld. még Molnár Pál: l.m. 157–158.p.
13. A mű számos nyelven megjelent és világszerte nagy vitákat keltett és ellenvéleményt, elutasítást váltott ki. Magyarul „Vége a Gutenberg-galaxisnak?” címmel jelent meg kötet, amely Halász László válogatásában, szerkesztésében, bevezető és összekötő szövegeivel közöl szemelvényeket a műből. (Bp. 1985. Gondolat.)
14. Kovács Máté: A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában. = A könyvtártudomány kérdései. Bp. 1961. 15.p.
15. A hagyatékot az Országos Széchényi Könyvtár kéziratára őrzi.

Fülöp Géza

Kovács Máté szellemiségének továbbélése a KLTE Kovács Máté Körében

Mikor 1992 szeptemberében elkezdtük egyetemi éveinket Debrecenben, nagyon elveszettnek éreztük magunkat, hiszen új környezetbe kerültünk, új volt a város, s a képzési rendszer is jelentősen eltért a korábban megszokottól. Ezért is nagyon jólesett a felsőbbéves könyvtárszakos hallgatók barátságos közeledése, akik egy esti beszélgetés keretében próbálták meg nekünk segíteni a beilleszkedésben, az eligazodásban, hasznos információkkal láttak el minket a leendő szakmánkkal, s az oktatással kapcsolatban. A mai napig szívesen gondolunk vissza arra az estére.

Ez a szak akkoriban még nagyon újnak számított, mindössze 3 évfolyam volt felettünk. Ezzel együtt járt természetesen az is, hogy kevesen voltunk, így szinte mindenki mindenkit ismert rövid idő alatt.

Az első év elmúltával, a fenti tapasztalatból kiindulva, mi is fontosnak éreztük, hogy találkozzunk az új „gólyákkal”, ezért szakestet szerveztünk számukra. Emellett egyre több országos rendezvényről hallottunk tanárnőnkől, dr. Suppné dr. Tarnay Györgyitől, s lelkesítő szavai nyomán sokra el is mentünk. Ezen kezdeményezések összefogására alakult meg javaslatára 1993 májusában Kovács Máté Kör névvel öntevékeny csoportunk, melynek a tanárnő irányítása mellett

tagja a Kossuth Lajos Tudományegyetem informatikus könyvtáros szakának minden hallgatója és oktatója. Szoros szervezeti kereteink (pl. tagdíj) nincsenek, a programok tartják életben ezt a kis közösséget. Állandó funkciója csak az elnöknek és a titkárnak van, de minden rendezvénynek van évfolyamonként egy felelőse, akinek kiválasztása esetleges, nem mindig ugyanaz vállalja. Összetartozásunkat az emblémával próbáljuk megjeleníteni.

A névválasztás nem volt véletlen, hiszen Kovács Máté nagyon sok szállal kapcsolódott Debrecenhez s egyetemünkhöz. A közelben, Hajdúszoboszlón született, de középiskoláit és egyetemi tanulmányait már ebben a városban végezte, a Bölcsészettudományi Kar magyar-francia szakán tanult. A KLTE Könyvtárában gyakornokoskodott – ahol később az igazgatói feladatot látta el –, a gyakorló gimnáziumában tanított, a francia tanszéken tanársegédként dolgozott, s egyik szervezője volt a debreceni Nyári Egyetemnek. Később, igaz már Budapesten, az egyetemi könyvtárosképzést is korszerűsítette. Céljaink fokozatosan alakultak ki. A legfontosabbnak azt tartjuk, hogy a hallgatók is részt vegyenek folyamatosan a szakmai közéletben, közösséggé szerveződjünk, valamint az oktatók és hallgatók között szakmai, baráti kapcsolat alakuljon ki.

A Kör fennállása óta minden évben képviseli egyetemünket könyvtárszakos hallgató országos szakmai rendezvényeken. Így például már szinte hagyomány, hogy az utóbbi években Budapesten megrendezésre kerülő Holland–Magyar Szimpóziumokon, a Bobcatss-eken is ott van néhány könyvtárszakos hallgató, akiknek itt lehetőségük nyílik külföldi (pl. dán, német, osztrák, norvég) egyetemistákkal és neves szakemberekkel való megismerkedésre. Az angol nyelvű előadásokon hallhattak már a legújabb informatikai eredményekről, a különböző marketingmódszerekről és azok megvalósításáról is. A könnyedebb szórakozást, a személyes közeledés lehetőségét a fogadás és az esti rendezvények jelentik, amelyekről a jelenlévők mindig lelkesen mesélnek.

Természetesen nemcsak a nagyvilág felé szeretnénk nyitni. Tudjuk, hogy kis országunk viszonyait is meg kell ismernünk, hiszen hamarosan itt fogunk dolgozni. Erre a legjobb lehetőséget a Magyar Könyvtárosok Egyesületének továbbképzései adják, mivel ezeken gyakorló könyvtárosoktól szerezhetünk ismereteket, és összehasonlíthatjuk a mindennapi gyakorlatot az általunk tanultakkal. Az ilyen alkalmakon megszerzett tudás hasznos adalékot is jelent a kötelező tananyaghoz, mert a továbbképzéseknek része a szakma egy-egy neves képviselőjének előadása is legújabb kutatásairól, tapasztalatairól.

Ezért közel ötvenen tagjai vagyunk az MKE különböző szekcióinak, pl. a Közkönyvtáros, a Műszaki könyvtáros, a Gyermekkönyvtáros szekcióknak, s a Hajdú-Bihar megyei szervezetnek, ami lehetővé teszi, hogy minél több irányból, megközelítésből szerezhessünk információkat.

Ilyen sok új ismeretet adó rendezvény volt például az 1995 tavaszán Sárospatakon és Kassán, a Gyermekkönyvtáros szekció által szervezett konferencia, ahol hallhattunk a '90-es évek gyermekkönyvtárainak szakemberellátottságáról, a gyermekkönyvtárosképzésről, a gyermekirodalom mai problémáiról, s találkozhattunk szlovákiai magyar gyermekkönyvtárosokkal. Vagy 1996 tavaszán Szombathely – Burgenlandban rendezett konferencia, amely a közönségkapcsolatok gyermekkönyvtári feladataival foglalkozott.

Évfolyamunk néhány tagja a könyvtárban rendezett kiállításon

Az idei, számunkra jelentős MKE Vándorgyűlést megelőzően, ahol „segéd-személyzetként” a szervezésben, lebonyolításban is részt vehettünk, vendégként voltunk jelen Győrben, Kőrmendén, Egerben. Mindez jó előtanulmányokat jelentett a mostani Kovács Máté Emléküléshez, melynek előkészítésében, megvalósításában is vállalunk feladatokat.

A Kovács Máté Kör lehetőséget ad a hallgatóknak arra, hogy értesüljenek a külföldi ösztöndíjakról, amelyekre már sikeresen pályáztak néhányan Hollandiába, Németországba, Angliába.

Az utóbbi 2 év őszen részesei lehettünk egy önismereti és egy kreatívfejlesztő tanfolyamnak is. Ez a regionális rendezvény a Békéscsabai Megyei Könyvtár rendezésében Szanazugban zajlott le, Csongrád, Békés, Jász-Nagykun-Szolnok és Hajdú-Bihar megyei gyermekkönyvtárosok részvételével. Itt olyan módszereket, játékokat sajtálíthatunk el, amelyeket nemcsak későbbi munkánkban, de már a mostani életünkben is hasznosíthatunk.

Képzésünk színesebbé tételére és kiegészítésére vendégelőadókat hívunk rendszeresen. Így például hallhattuk Nagy Attila előadását a könyvtárosok ön-bizalomhiányáról, s egy másik alkalommal a lakosság olvasási szokásairól, valamint Kövessy Gábor előadását a miskolci Szent Ferenc kórház számítógépesítésének menetéről.

Kötelező elfoglaltságainkba nem tartozik bele az ország nagy könyvtárainak meglátogatása, az ottani munkamódszerek, eszközök, jelentős, vagy a valamilyen szempontból kiemelkedő könyvállományok megismerése. Mivel ezt szükségesnek tartjuk, törekszünk rá, hogy minden évben tegyünk egy-egy ilyen céllal szakmai kirándulást. Ezen utak keretében nyertünk betekintést az Országos Széché-

nyí, az Akadémiai, az Országgyűlési, a kecskeméti Katona József Könyvtár, valamint a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Könyvtárának hétköznapi munkájába, illetve a KELLO működési rendszerébe.

Fontosnak tartjuk azt is, hogy megosszuk, továbbadjuk az év közben szerzett tapasztalatainkat, benyomásainkat, új ismereteinket a többieknek, amire természetesen nyílik lehetőség. A szarvasi hétvégéket éppen ennek megvalósítása érdekében, ezzel a céllal szervezzük. Az első napon mindig ellátogatunk valamely, a leendő szakmánk szempontjából fontos közeli intézménybe, pl. a gyomai Kner Nyomda Múzeumába, a Békéscsabai Megyei Könyvtárba. A második napot a KLTE Vízisporttelepén töltjük el ismerkedéssel, beszélgetéssel, vidám hangulatban.

Szerencsére nem kell mindig utaznunk, Debrecen is ragyogó lehetőségeket kínál ismereteink bővítésére, ami azért is különleges város, mert az általános gyakorlattól eltérően itt a városi és a megyei könyvtár külön intézményrendszer, s ezeket a típusokat helyben részletesebben is megismerhetjük.

Mivel a KLTE Könyvtára egyben nemzeti könyvtári feladatokat is ellát – ami Kovács Máté érdeme is –, így ezeket mélyrehatóbban tanulmányozhatjuk, s nemcsak használói vagyunk az itt működő Voyager integrált könyvtári rendszernek, hanem részt vehettünk és vehetünk OPAC-jának feltöltésében.

Immár ötödik éve viselik szívükön a Kör tagjai a Benczúr Gyula Kollégium könyvtárát, amely korábban csak egy nagy kupacban porosodott. Első dolgunk a különböző dokumentumok rendezése volt, majd a kölcsönzés és az állandó nyitvatartás beindításával egyidőben elkezdtük a katalogizálást, a fénymásolást, a folyóiratbeszerzést, s az állomány igényekhez való alakítását. Ez a tevékenység mindannyiunknak jó és hasznos erőpróbát jelentett, sokat tanulhattunk saját hibáinkból, a gyakorlat pedig segítette a tananyag könnyebb megértését. Alig egy év alatt, nagy örömünkre, a kollégium lakóinak egyik közkedvelt helyévé tudtuk tenni a korábban elhanyagolt könyvtárat.

Nyáron sem télenkedtünk, hiszen 1993-ban megalakult a Kovács Máté Kör alcsoportjaként a Sine nomine et al. öntevékeny kör, amely olvasótáborokat szervez az KLTE Gyakorló Általános Iskolájának felső tagozatos tanulói számára.

Ennek a körnek már nemcsak informatikus könyvtárosok a tagjai, hanem biológusok, fizikusok, történészek, pedagógia szakosok, s még jó néhány egyéb „nációból” származó hallgatók is. A Sine nomine et al. egy régi, de ma is modern gondolat köré csoportosította erőit, amelyet olvasótábornak neveznek. Ez az elég „félrevezető” elnevezés valójában egy hagyományostól teljesen eltérő, izgalmas módszerekkel dolgozó nevelő/fejlesztő pedagógiai programra utal, s korántsem holmi szürke könyvmolyoskodásra.

Itt nem egyszerű olvasgatásról van szó, bár a könyvekhez sok köze van. Az olvasótáborunkat Szarvason, szép természeti környezetben szerveztük meg immár harmadszor, elég távol a város zajától, ugyanakkor mégis közel a településhez, hogy az infrastruktúráját kihasználhassuk. A gyerekekkel tavaly előtt a reformkorban barangoltunk, tavaly az 1945 utáni korszakkal foglalkoztunk, idén pedig egy fantáziavilágot építettünk fel kis- és nagycsoportos foglalkozásokon. Ebben a 10 napban mi nemcsak a szervezési ügyeket látjuk el, (a feladatokat évközben tervezzük meg), hanem együtt is élünk – a szó legszorosabb értelmé-

ben – a gyerekekkel. Jól példázza ezt az, hogy gyakran még a hallgatók egy része számára is „titkos”, hogy mi a következő kaland.

Idén a 3 kiscsoport megalakította önálló országait, megírták a történelmüket, megszervezték társadalmukat, gazdaságukat, kialakították népszokásaikat, meseiket stb. A táborban a gyerekek készítettek terepasztalt, népviseletet, ékszerket, zászlót, pecsétet, címet, kronológiát, állami költségvetést, állat- növény-, és ásványhatározót. Részt vettek lovagi tornán, olimpián; vásároztak is, ahol nemcsak egymás portékáit vehették meg, hanem árnyfényképésztől a bájitaláruson át a jósig még sok különös helyen költhették el potykáikat (nemzetközi fizetőeszköz). Egy nagyszabású esküvő keretében pedig a három ország a népek között házassalú párral pecsételte meg a „véres” számháborút követő békekötést.

*

Ez a felsorolás inkább csak ízelítőül szolgál és a főbb vonalakat vázolja fel. A kapcsolattartás megmarad a gyerekek és a hallgatók között a táborzárás után is. Találkozókat szervezünk, levelezünk velük.

S már tervezzük a jövő nyári tábort a régi és leendő olvasótáboros gyerekek számára. Igaz, ez utóbbi terveinket a pénzhiány, mint a klasszikus probléma igen csak fenyegeti. Ebben is segítségünkre volt már több alkalommal a Magyar Garabonciás Szövetség, amelynek elnöksége elhatározta, hogy a korábban megismert képzési módszerek helyett, valóságos környezetbe helyezi a legkülönfélébb táborokat vezető és segítő embereket. Idén ősszel már negyedszer képviseltette a kör magát ilyen mentorképző táborban. Ezekben praktikusan használható ismereteket; önismereti, kreativitásfejlesztő, közösségi játékokat tanulhatunk; ötleteket, gyakorlati segítséget kaphatunk a többi résztvevőtől.

A hivatástudat megalapozását, a hivatáshoz való sokszínű közelítést, az egyetemi oktatási programon kívüli ismeretszerzés lehetőségeinek széles körű megismerését, szakmai és emberi kapcsolatok építését gyakorló könyvtárosokkal – ezt jelenti számunkra a kör eddigi rövid működése. Megtanultuk, hogy fontos a nyitottság, a problémák körüljárása, a megoldási alternatívák felvázolása, a szakmában való benne élés, mert csak így követjük Kovács Máté szellemiségét, aki mindannyiunk számára példakép lehet.

Bubnó Katalin–Harcza Edit

Néhány kutatási eredmény a papírrestaurálásban

(Országos Széchényi Könyvtár 1993–1995)

Az OSZK Hírlap-állományvédelmi osztályán 1993–1995 között három területen végeztek jelentősebb kutatást a papírok restaurálásával és megelőző védelmével kapcsolatban. A témák a következők voltak:

1. Kísérletek nedvességtől összetapadt, nyomtatott műnyomó papírok szétválasztására.
2. Ötfajta cellulózból és különböző keverékeiből öntött papírok összehasonlítása.
3. Műanyag burkolatok hatása különböző típusú papírokra.

I. Összetapadt műnyomó papírok szétválasztása

Könyvtárakban – elsősorban a folyóiratok és a művészi könyvek között – gyakran tapasztalható, hogy véletlen beázások miatt átnedvesedett, majd megszáradt kötetek lapjai a műnyomó (mázolt) papírra nyomtatott folyóiratokban és könyvekben kisebb-nagyobb részletekben, vagy esetleg összességükben egy tömbbé, szétválaszthatatlanul összetapadtak. (1. kép) Az összetapadás megelőzhető a még nedves kötetek fagyasztva szárításával.

Az összetapadás a lapok felületén következik be, ahol vagy a műnyomó papír mázrétegének, vagy a nyomdafestékeknek a kötőanyaga (vagy mindkettő) ragadósá válik a nedvességtől, majd száradás után rendkívül szilárd kötés alakul ki a kötőanyag, a mázanyag (kréta) és a nyomdafesték között. Ennek következtében, ha az összetapadt lapokat megpróbálják szétnyitni, az mindig a nyomtatott felületek sérülésével jár. Az összetapadt műnyomó papírok szétválasztásával foglalkozva nyilvánvalóvá vált, hogy ismerni kell mind az előfordulható máz kötőanyagokat, mind a nyomdafestékek kötőanyagait. Ahhoz, hogy az összetapadást okozó anyagokat fel lehessen lazítani vagy oldani, ismerni kell oldhatóságukat és más tulajdonságaikat, ugyanakkor azt is tudni kell, melyek a nyomdafestékben azok az anyagok, amelyeknek nem szabad oldódniuk, ha nemcsak a papírt, hanem a rajta lévő nyomtatott szöveget (képet is) meg akarjuk őrizni. A szakirodalom (1,2,3,4,5,6) alapján a gyakori máz kötőanyagokról és a nyomdafestékek kötőanyagairól a következő táblázatot állítottuk össze. (1. táblázat)

A különböző korokban használt máz kötő-anyagokat áttekintve, látható, hogy oldhatóság szempontjából két csoportra különíthetők el:

- a) a meleg vagy esetleg hideg vízben oldódó fehérjék, keményítők, cellulózszármazékok és a polivinil-alkohol;
- b) a szerves oldószerben oldható kolofónium-gyanta és az összes műgyanta, műanyag-féleség.

1. táblázat
Gyakori máz- és nyomdafesték-kötőanyagok

1940-1950 előtt kizárólagosan, de azután is előfordulhatnak		Az 1940-1950-es évtől fordulhatnak elő (minél későbbi a kiadvány, annál nagyobb valószínűséggel)	
<p><i>mázkötő-anyagok</i></p> <p><i>fehérjék</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - csontenyv, bőrenyv, zselatin; - kazein; - szójafehérje <p><i>kolofónium gyanta keményítők</i></p> <p><i>cellulózszármazékok</i></p>	<p><i>nyomdafesték-kötő-anyagok</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - lenolaj kencék; - gyanta alapú ásványolaj műkencék; - bitumen alapú ásványolaj műkencék; - bitumen alapú benzoloz műkencék 	<p><i>mázkötő-anyagok</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - polikloroprén; - kationos polikloroprén; - polivinil-acetát; - anionos polivinil-acetát diszperzió; - polivinil-alkohol; - poliakriksav; - sztírol-butadién kopolimer; - akrilsav-butilészter kopolimer 	<p><i>nyomdafesték-kötő-anyagok</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kolofónium maleinát műgyanta; - nitrolakk; - klórkaucsuk-ciklokaucsuk toluolos oldat; - pentaeritrittel észterezett albertolsav; - vinil-klorid és vinil-acetát kopolimer; - albertol műgyanta; - poliamid izopropanolos oldata

Míg a vízben oldható kötőanyagok többségét 1940 előtt is alkalmazták, a szerves oldószerben oldódókkal (a kolofónium-gyanta kivételével) csak 1940-1950 után lehet találkozni.

Anyomdafestékek kötőanyagai – a lenolaj kivételével – szerves oldószerekben oldhatók. A lenolaj lúgokkal részben elszappanosítható, és az elszappanosított rész vízoldhatóvá válik.

A megoldandó probléma tehát a következő volt:

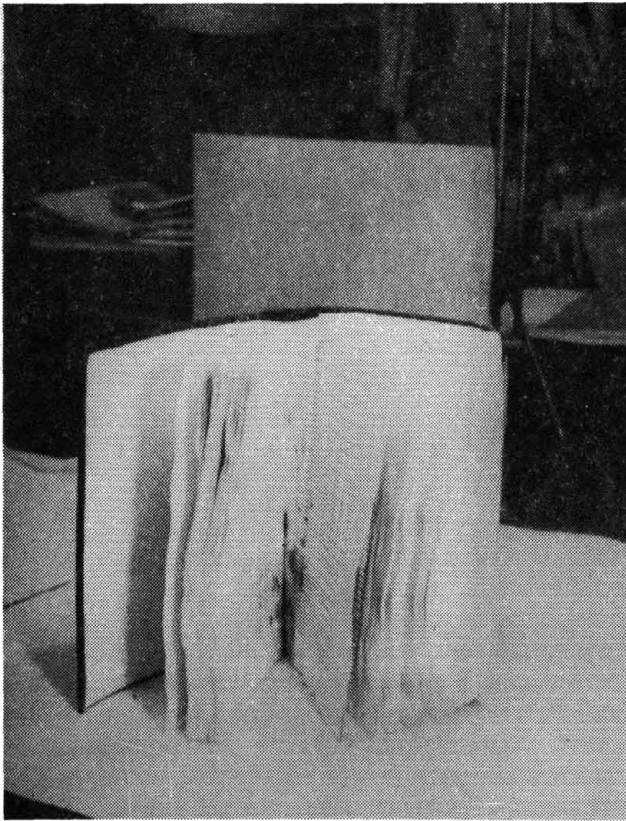
- szét kell választani a máz és/vagy a nyomdafesték kötőanyaga által nedvesedés hatására összetapadt lapokat, úgy, hogy
- a nyomdafesték (kémiaiilag vagy fizikailag) ne károsodjék.

A megoldásra irányuló *kísérletet* három irányban végeztük:

- a) lebontás enzimmal (a fehérjék és keményítők esetében);
- b) lazítás, oldás (víz, szerves oldószerek, borax oldatok alkalmazása);
- c) megolvasztás/lágyítás hővel; szétválasztás mechanikai úton.

A *kiadvány megjelenési idejének ismerete* lehetővé teszi az alkalmazható szétválasztási módszerek bizonyos mértékű szelekcióját, mivel 1940 előtt nem fordul elő műanyag a kötőanyagok között. Mivel a polivinil-alkohol és a cellulóz-származékok vízben oldódnak, a legegyszerűbb először meleg vízzel megpróbálni a szétválasztást. Ha ez nem vezet eredményre, analitikai kimutatással meg kell állapítani, hogy a máz kötőanyaga fehérje, keményítő vagy kolofónium-gyanta-e, mivel így dönthető el, hogy érdemes-e enzimekkel próbálkozni. Ha e vizsgálatok egyike sem ad pozitív eredményt, és a kiadvány 1940 utáni, akkor valószínűleg műanyag a máz kötőanyaga.

A *kísérleteket* különböző korú, fekete és színes nyomású könyveken és prospektusokon végeztük. Bár a kísérletekbe bevonható kiadványok száma és válto-

1. kép
Műnyomó papírra nyomott folyóirat kötet,
átnedvesedéstől összetapadt lapokkal

zatossága nem volt elég nagy ahhoz, hogy teljes biztonsággal általános következtetéseket lehessen levonni, az eddigi tapasztalatok alapján a következő megállapításokat lehet tenni. (9)

1. Az 1940 előtti kiadványoknál – ha nem kolofónium-gyanta a máz kötőanyaga – 45–80 °C-os vízzel jó eredményt lehet elérni. Meleg vízzel feloldható a későbbi nyomtatványok papírjainak polivinil-alkohol máz kötő-anyaga is. A meleg víz a nyomdafestéket nem károsítja. A fehérje és keményítő kötőanyagok lebontása fehérje- és keményítóbontó enzimekkel gyorsítható, és teljessé tehető (7,8). Ezek az enzimek a régebbi nyomdafestékek kötőanyagára esetleg – kis mértékben – károsító hatással lehetnek.
2. Az 1940 utáni könyveknél – ha a meleg vizes oldás nem eredményes – *etil-acetát és víz* 1:9 arányú elegyében való néhány perces áztatással lehet próbálkozni. Az etil-acetát a szintetikus máz kötő-anyagok egy részét vizes elegyben is oldja, ugyanakkor általában nem oldja a modern nyomdafestékek kötőanyagait és pigmentjeit, még színes festékek esetében sem. Ez a keverék hatásos volt az 1980-as években nyomott színes prospektuson.

3. Régi (századforduló körüli), színes nyomatokat tartalmazó könyveknél előfordul, hogy inkább a színes nyomdafesték okozza a lapok összetapadását, mint a kötőanyagok. Ilyenkor a szétválasztás szempontjából eredményes lehet a híg borax-oldat (pH=13) vagy az 1% borax+1,5% bórsav oldatkeverék (pH=8,3) alkalmazása. Mivel azonban a borax oldhatja a nyomdafesték kötőanyagát, a lapok szétválasztásával egyidejűleg a színes nyomdafesték oldódása is bekövetkezhet, míg a fekete festékekkel nyomott szöveg olvashatóvá válik.
4. A hőt különféle módokon alkalmaztuk: 100 és 150 °C-os, száraz levegő fűtésével; nedves papírra 150 és 400 °C-os levegő fűtésével; 100, 200, 300, 400, 500 és 600 °C-os vasalóval való melegítéssel. Az ily módon alkalmazott hővel nem lehetett eredményt elérni; részben, mivel a hő károsította a papírt, részben, mivel a hőre meglágyuló kötőanyag megdermedt, amint a hőhatás megszűnt, és ezután már nem lehetett a lapokat szétválasztani. A hő csak az egészen kicsi, néhány cm²-es területeken alkalmazható eredményesen.

II. Ötfajta cellulózból és különböző keverékeiből öntött papírok összehasonlítása

A dokumentumok hiányos, sérült papírjának kiegészítésére és megerősítésére széleskörűen alkalmazzák a papíröntést, mint restaurálási technikát. A papíröntés során új papír képződik, amely szilárdan kapcsolódik a dokumentum papírjához, ha erős kötések jönnek létre a régi és az új papír rostjai között. (2. kép)

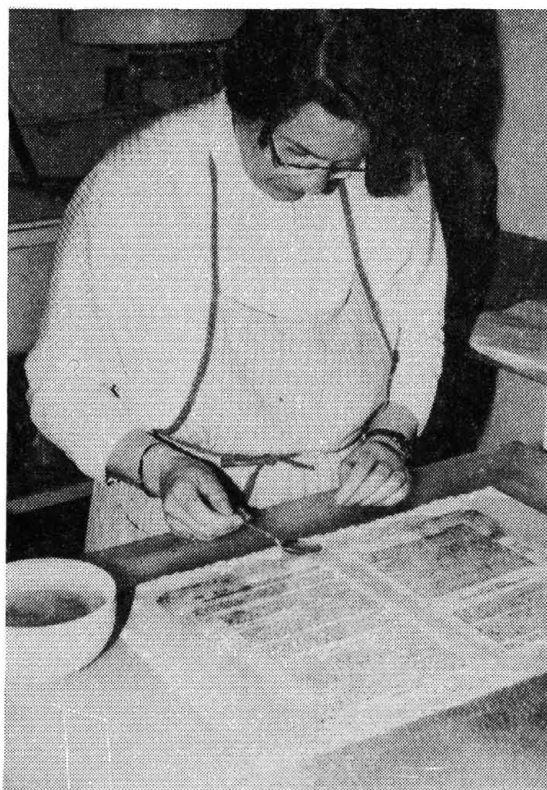
A 19. sz. közepe előtti, papíröntéssel kiegészítendő kéziratok és nyomtatványok papírja gyapot,- len,- kender-rongy cellulózból készült. Kiegészítésükhöz a magyarországi műhelyekben a gyapollinter mellett többnyire fenyő- és lombosfa-cellulóz keverékeket használnak, noha inkább az eredeti rongypapírhoz hasonló cellulózokat kellene alkalmazni, azért, hogy az új papír jellege és tulajdonságai közelebb álljanak a kiegészítendő papír tulajdonságaihoz.

Újabban lehetőség van len,- manilakender,- eukaliptusz- és fehérítetlen kender-cellulóz beszerzésére is, ezért – az előbbi okok mellett – kezdtünk foglalkozni ezek alkalmazásának vizsgálatával.

A kísérletekben felhasznált cellulózok és cellulóz-keverékek a következők voltak:

1.	2.	3.	4.
– len	<i>gyapot</i>	<i>fehérítetlen kender</i>	<i>len</i>
– gyapot linter	+	+	+
– manilakender	len;	gyapot;	<i>manilakender</i>
– fehérítetlen kender	eukaliptusz;	eukaliptusz;	különböző
– eukaliptusz	manilakender	len;	arányú
		manilakender	keverékei

A cellulózok őrlésszoka 30–32 SR°, az öntött lapok tömege 23–45 g/m² volt. Enyvezőanyagként 12% karboximetil-cellulóz-nátriumot használtunk.

2. kép
Lapok hiányainak kiegészítése kézi papírontással

A vizsgált jellemzők a következők voltak:

- szakítószilárdság (ebből számítva a szakítási mutató)
- szakítási nyúlás
- (Elmendorf féle) tépőszilárdság (ebből számítva a tépési mutató)
- hajtogatási szilárdság (1000 g terheléssel)
- merevség

Az optimális őrlésfok kiválasztása céljából a gyapotból 17 SR°-ra és 54 SR°-ra őrlött változat is készült; ezeket kipróbáltuk 30 SR°-ra őrlött eukaliptusszal, manilával és lennel, 1:2 arányban keverve. A szilárdsági jellemzők a 30 SR°-os gyapotkeverékekben voltak a legjobbak, ezért a továbbiakban azt használtuk.

Először 100% gyapotból, eukaliptuszból, lenből és manilakenderből öntöttünk lapokat, és mértük ezek szilárdsági jellemzőit. Ezekhez hasonlítottuk a különböző cellulóz-keverékekből készült lapok szilárdsági értékeit:

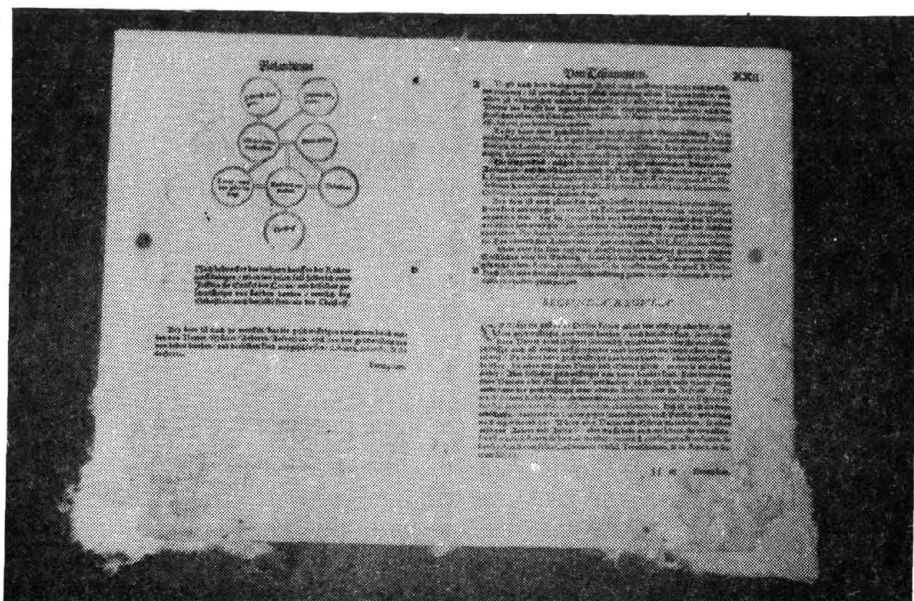
- 33% gyapot + 67% len, 67% eukaliptusz; 67% manilakender: már ezeknél a keverékeknél észlelhető, hogy a belőlük öntött lapok szakítási mutatói és kettős hajtogatási számuk átlagosan nagyobb, mint az egyfajta cellulózból öntött lapoké.

- 33% fehérítetlen kender + 67% gyapot; 67% eukaliptusz; 67% len; 67% manilakender: a fehérítetlen kender hozzáadásával általában nőtt a papírok szilárdsága, valamint megfelelő színt és jelleget kapott az öntött papír. Az így színezett papír színe jól megközelíti a régi, természetesen öregedett papírok színét.
- A kísérlet befejező szakaszában a len- és a manilakender-cellulózok különböző arányú keverékeiből készített öntött papírokat vizsgáltuk. Ezeknél a keverékeknél a kettős hajtogatások száma feltűnően nagy átlagos növekedést mutatott; ugyancsak a szakítási mutató értéke egy keveréknél.

A fenti mérési eredmények alapján a különböző fajta, 30 SR° őrlésfokú cellulózokból és cellulóz-keverékekből öntött papírok növekvő szilárdsági értékeik alapján – megközelíthető pontossággal – a következő sorrendbe állíthatók:

100% eukaliptusz – 100% gyapot – 100% manilakender – 100% len – 2:1 eukaliptusz+fehérítetlen kender – 2:1 gyapot+fehérítetlen kender – 2:1 len+fehérítetlen kender – 2:1 eukaliptusz+gyapot – 2:1 manilakender+gyapot – 1:1 len+manilakender – 2:1 manilakender+len – 2:1 len+manilakender (10)

Egy 16. századi könyv sérült lapjainak kipótlásához 2:1 gyapot+fehérítetlen kender cellulóz-keveréket használtunk. Az öntéssel való kiegészítés jól sikerült; nem tapasztaltunk szétválást a régi és az új papír találkozásánál, és az öntött részek szilárdsága, jellege és színe jól illeszkedett az eredeti papír ezen tulajdonságaihoz. (3. kép)

3. kép
16. századi nyomtatvány papíröntéssel kiegészített lapjai

III. Műanyag burkolatok hatása különböző típusú papírokra

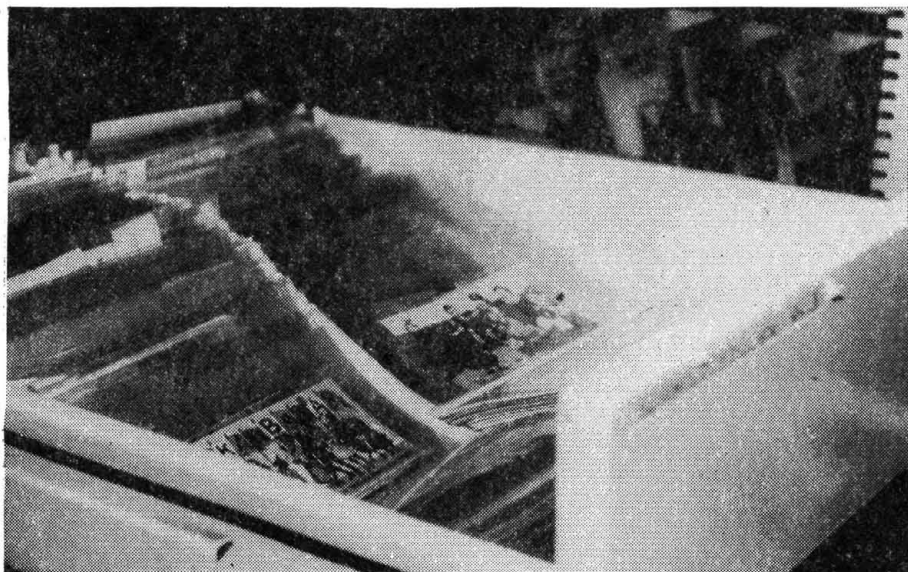
A meggyengült vagy/és fizikai védelemre szoruló papírlapok megerősítésére és/vagy védelmére használt kasírozás és laminálás bizonyos hátrányait lehet részben kiküszöbölni az átlátszó műanyag tasakba való helyezéssel (angol elnevezéssel: encapsulation). A műanyag tasak a beléhelyezett lap szélei közül összehegesztve, ragasztva vagy varrva készül, nem kötődik véglegesen a lap felületéhez, így nem változtatja meg annak eredeti tulajdonságait, és bármikor eltávolítható vagy visszahelyezhető.

A műanyag burkolat „spontán” alkalmazása az egylapos nyomtatványok és kéziratok elhelyezése PVC iratdossziékban és polietilén zacskókban, mely megoldásokkal több közgyűjteményben lehet találkozni. (4. kép) Konzerválási célra való tudatos felhasználásuk az 1970-es évek elején, a washingtoni Library of Congress-ban kezdődött. (11) A poliészterből készített tasakokat az egylapos dokumentumok raktári védelmére, fizikai megtartására és a használattal járó igénybevételtől való megkímélés céljából használják. Az eljárás Európában is meglehetősen, bár még korántsem általánosan elterjedt.

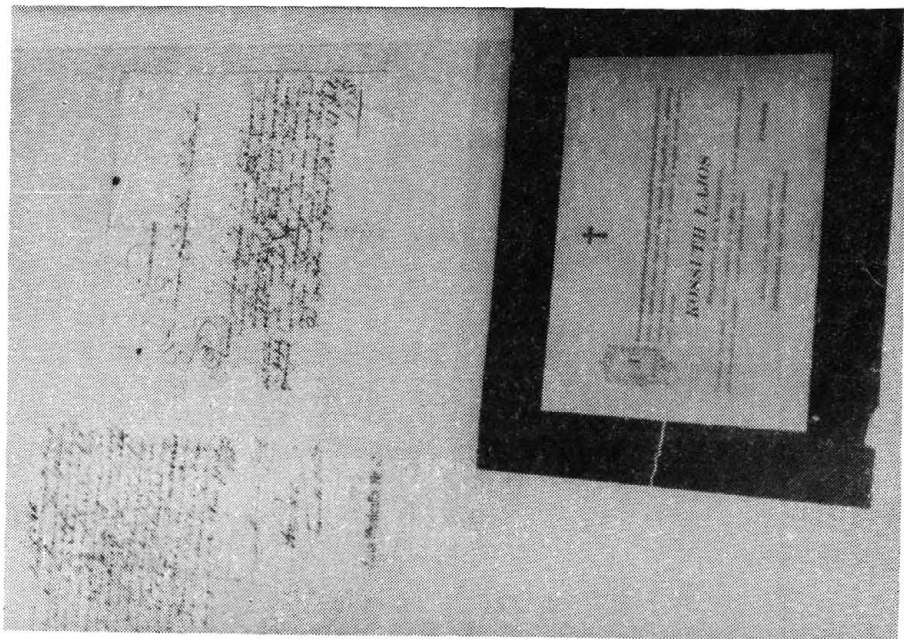
Az Országos Széchényi Könyvtárban 1992 óta alkalmazzuk a poliészteres beburkolást kéziratokra, különféle nyomtatványokra, fényképekre és selyem plakátokra, amelyeket védeni kell az olvasói használat vagy a kiállítások ártalmas hatásaitól. (5. kép)

A műanyag burkolatok *gyakorlati alkalmazása során felmerült kérdések* a következők voltak:

– ajánlható-e egyáltalán a PVC mint burkoló anyag? ha igen,

4. kép
PVC dossziékba helyezett aprónyomtatványok

5. kép
Poliészter védőburkolatba helyezett aprónyomtatványok

- egyes esetekben a PVC vagy a poliészter ajánlható-e inkább?
- poliészter használatakor milyen papírokat kell semlegesíteni?
- a semlegesítés vagy a lúgos háttérpapír van-e jobb hatással a papírra? melyik papírra melyik eljárás van jobb hatással?
- mi az egyes papírfajtákhoz alkalmazható megoldások leginkább ajánlható sorrendje?

E kérdések megválaszolására *kilenc* különböző korú, összetételű és tulajdonságú *papírt vizsgáltunk*, különböző kezeléseket alkalmazva. Mivel a papíroknak a burkolatokon belüli savasodása és annak meggátlása volt a fő kérdés, a vizsgált papírokat pH-értékük (azaz savasságuk mértéke) alapján osztottuk három csoportba; ez a csoportosítás a papírok korával vagy/és összetételével és gyártási módjával is összefügg.

A burkolóanyagok PVC és poliészter voltak; az 5,0-nél kisebb pH-értékű papírokat kalcium-hidroxid oldattal semlegesítettük; az 5. és 9. papír kivételével mindegyik papírnál alkalmaztunk kalcium-karbonát tartalmú háttérpapírt a semlegesítéssel való összehasonlítás céljából; a lehető legtöbb esetben elvégeztük a gyorsított öregítést a burkolat nélküli és a burkolatokban lévő papírokon.

A mintákon a következő *méréseket* végeztük el:

- szakítási szilárdság (a szakítási mutató kiszámítása);
- hajlítgatási szám mérése 600 g terhelés mellett;
- pH mérés hideg vizes kivonatban.

A kapott eredmények értékelésével a következő megállapításokat lehetett tenni (12):

1. A $pH=6-8$ (semleges, enyhén lúgos kémhatású) *papírokhoz optimális*: poliészter burkolat, semlegesítés és lúgos háttérpapír nélkül. Esetleg PVC-burkolat is használható.
A mázolt (műnyomó) papírokhoz alkalmasabb a PVC mint a poliészter, mivel a poliészter burkolatban csökkent a szilárdság. Ennek okát még vizsgálni kell.
2. $pH=5-6$ (gyengén savas) *papírokhoz optimális*: poliészter burkolat és lúgos háttérpapír alkalmazása. A poliészter háttérpapír nélkül is alkalmazható. PVC-burkolat nem ajánlott.
3. $pH=3-5$ (erősebben savas) *papírokhoz optimális*: Semlegesítés és poliészter burkolat alkalmazása. Ha papírt nem lehet semlegesíteni, lúgos háttérpapírt kell a lap mögé tenni. PVC-burkolat nem ajánlott.

Kastaly Beatrix

Hivatkozások

1. Bain, W.M.–Burnett, S.–Karapetoff, C.R.M. et al.: Protein and Syntthetic Adhesives for Paper Coating. New York. 1952.
2. Strauss, R.: Protein Binders in Paper and Paperboard Coating. Appleton. 1975.
3. Iványi István: Nyomdaipari anyagok. Budapest. 1959.
4. Grafisk Pärj. 1975.
5. Tajthy Károly: Lakk és festék. Budapest. 1991.
6. Ham, P.D.: A History of the Manufacture of Printing Ink from 1500–1900 with Notes for the Conservator. In: Fairbass, Sh. ed.: „Institute of Paper Conservation Conference Papers”, Manchester, 1992. pp. 30–34.
7. Wendelbo, Ø.–Fosse, J.: Protein „Surgery”. Restaurator. 1970. 4. pp. 245–248.
8. Grattan, D.W.–St. Hilaire, J.–Burgess, H.D. et al.: The Characterization of Enzymes for Use in Paper Conservation. In: Petherbridge, G. ed.: „The Conservation of Library and Archive Materials and the Graphic Arts. Abstracts and Preprints”, Cambridge, 1980. pp. 6–13.
9. Kastaly Beatrix–Izsó Miklós: Néhány kísérlet nedvesség hatására összetapadt, nyomtatott műnyomó papírok szétválasztására. Papíripar. 1994. 4. pp. 155–159.
10. Puteáni-Holl Adrienn: Ötfajta cellulózból készült öntött papírok összehasonlítása. Papíripar. 1995. 1–2. pp. 29–31.
11. Waters, P.: An Assessment of Lamination and Encapsulation. In: Petherbridge, G. ed.: „The Conservation of Library and Archive Materials and the Graphic Arts. Abstracts and Preprints”, Cambridge, 1980. pp. 74–83.
12. Kastaly Beatrix: Műanyag fóliából készült tasakok hatása a beléjük helyezett különböző papírokra. Műtárgyvédelem. 1994. (23. kötet). pp. 55–62.

[E cikk Kastaly Beatrix „Some Results of Research in Paper Conservation at the National Library of Hungary” címmel, a Szlovén Állami Levéltár által rendezett nemzetközi szimpóziumon (Ljubljana 1996. júl. 3–5.) tartott előadásának magyar változata.]

Nincs idő!

*„Kényszerű” hozzászólás Fejős László
„Helyzetkép a magyarországi könyvtárgépesítésről”
címmel megjelent írásához*

(Miért az egész?)

Nem szerencsés dolog közeli ismerőseink írására reagálni, s bár legszívesebben most is csak annyit tennék, hogy nem fogadom meg tanácsát, a legutóbbi konferenciáról – Központi katalógusok az elektronizáció korában – azonban sokkal szomorúbban jöttem el, semhogy most is a hallgatást választanám. Pedig tulajdonképpen csak egy szóról, egy fél mondatról van szó: *„A Textlibre váró könyvtárak nagy részének azonban nincs más esélye, mint hogy kivárja az egyszer csak elérkező szerencsés véget, a programkészítés befejezését.”* (23–24.o.)

No nem a TextLib-ről van szó, hanem a kivárásról.

(Nem a vég a kezdet ideje!)

Az integrált könyvtári programok egyik legfontosabb közös tulajdonsága – mi-ként ezt pl. Bakonyi Géza-Kokas Károly: Könyvtári integrált rendszerek és hazai alkalmazásuk (Szeged, 1996) egyelőre (sajnos) csak a MEK-ben elérhető (URL: [gopher://gopher.mek.iif.hu:7070/hh/porta/szint/tarsad/konyvtar/intsys](http://gopher.mek.iif.hu:7070/hh/porta/szint/tarsad/konyvtar/intsys)) jegyzetében is olvashatjuk –, hogy modul rendszerűen, a különböző könyvtári feladatokat (beszerzés/gyarapítás, katalógizálás, folyóirat-kezelés, számítógépes katalógus, kölcsönzés) elkülöníthető, de természetesen együttműködő ré-

szek végzik el. A felsorolt feladatok közül a legnagyobb, leghosszadalmasabb és legtöbb munkaerőt igénylő a katalógus elkészítése. Nem kell tehát kész rendszerrel rendelkezünk a munka megkezdéséhez.

(Kokas Károly tanítása)

„Integrált könyvtári rendszerünk ma – részben – azokkal a rekordokkal dolgozik, amiket – annak idején – még lyukkártyákon rögzítettek” – ez a lényeg Kokas Károly (JATE) egyik Szolnokon elmondott tantörténetének, s ez felbátorít arra, hogy könyvtárunkban minden befolyással, megyei hálózatunkban saját példánkra hivatkozva (és rendszergazdánk hathatós segítségével), a többi kollégának pedig e helyen is csendes alázattal tanácsoljam: ha rendelkezik egy (bármilyen!) korrekt adatszerkezetű katalógusmodullal, minél előbb kezdjen hozzá az elektronikus katalógus építéséhez, hisz ahogy előretekintünk még a mainál is kevesebb munkatársat, e célra fordítható munkaidőt látunk.

(Rendszergazdánk tanítása)

Szerintem nem szabad „a könyvtáraknak (...) a feladathoz igazítva kiválasztott programok és az ezek működéséhez szükséges jó és nem pár hónap alatt avittá váló technika beszerzé-

sére (...) koncentrálniuk. (22.o., na jó a mondat kissé ki lett facsarva és természetesen csak végletes értelmezésétől óvni), mert

- „Az adat a drága, nem a program!” (Első tanítás.) Mindig lesz jobb! Integrált rendszereinket időközönként cserélni fogjuk (vagy fogják utódaink); az adatátvitel keserve és kényelme helyett nekünk a rögzítés robotja jutott.
- „A programok mindig a mindenkori átlag-gépre készülnek!” (Második tanítás) A számítógép- és szoftverpiac főszereplői – jól felfogott érdekeik szerint – gondoskodni fog-

nak arról, hogy technikánk évről évre elavuljon, fejlesztésre, cserére szoruljon.

(Összegzés...)

Nekünk szerencsétlen időben a legkevésbé látványos, legmunkaigényesebb feladat jutott. Ennek kell megfelelnünk.

(... és utóirat)

A feladat ellátására természetesen a TextLib kész katalógusmodulja is alkalmas.

Takáts Béla

Tíz év után – hogyan tovább?

Hadd kezdjem mindjárt egy őszinte vallomással: egyedül az én vétkem az, hogy az előttem szóló Kelemen Elemérnek a meghívóban is idézett cím csapdájából kellett röpké fél óra alatt kiszabadulnia, válaszolván arra, **ment-é a könyvtára által az iskola elébb**. Titkon azt reméltem, hogy tudós és kedves előadónk varázsol majd közénk némi lelki melegséget, támaszt legalább egy káprázatnyi hitet, reményt: mégse hiábavaló egészen a munkánk, mégis van helye a könyvtárnak az iskolában.

Bevált-e a számításom? döntsék el Önök. Azzal mindenesetre eleve tisztában voltam, hogy az én előadásom, ünnepi visszatekintésem bizony igencsak felemás sikertörténet lesz. Na nem a befektetett energiánk, lelkes buzgólkodásunk felől nézve: azzal nem volna tán gond, de azt sajnos inkább csak a befektetők, a szorgoskodók maguk jegyzik: akik a hatást, az eredményt várják – s teljes joggal, hisz ők bízták ránk, tegyék a dolgunkat, mi meg vállalkoztunk rá, – nos, azok csak az elért eredményeket, a kialakult helyzetet értékelik.

Azt gondolom tehát: ez a számvetés nemcsak az ünnepi alkalomnak kell, hogy szóljon, s nekem, a szervezet elnökének a sikereken igencsak változatos múlt mellett őszintén kell beszélnem a mostanra kialakult valós helyzetről, s nem mellőzhetem a **hogyan tovább?** esélyeinek latolgatását sem. Másképpen fogalmazva: nem kerülhető meg a mindannyiunkban ott bujkáló kérdés: **ment-é a könyvtárostanárok szervezete által az iskolai könyvtár elébb?** Ha azután így a most következő néhány perc nem sikerednék eléggé ünnepire, ez bizonyára a számvetést végző előadó akaratából is adódik, aki inkább nekivág a reális helyzet kínálta kátyús-gödrös terepnek, mintsem az ünnepi alkalom színes léggömbjébe kapaszkodva lendülne át azon, akarva-akaratlan becsapván ezzel a hallgatóságot, s magát is.

*

Kezdjük akkor hát a históriával!

Valamikor a hatvanas évek legvégén, a hetvenes évek elején – a korábbi évtizedek hullámvölgye után – immár ismét látványosabb érdeklődés mutatkozik az iskolai könyvtárak ügye iránt. A szakmai társtalanságukból kísérleteikkel, publikációikkal előbukkanó iskolai könyvtárosok két izmosodó műhely segítségére is mind inkább támaszkodhatnak. A KMK-ban főleg a gyermekkönyvtári szakemberek, az OPKM-ben pedig a könyvtár-pedagógia módszertanosai is fölfigyelnek a szakma gondjaira, a Könyvtáros, de főleg a Könyv és Nevelés hasábjain szaporodnak a hasznos, gyakorlatias publikációk, módszertani tanulmányok, majd napvilágot lát néhány, a szakmába vágó monográfia, esetgyűjtemény, kézikönyv. Elmozdulás érzékelhető az oktatásügy elméleti és irányítói hinterlandján is, jobban odafigyel a minisztérium, az OPI, irányelvek és irányítói állásfoglalások jelennek meg, a fővárosban és a megyékben szerveződik a pedagógiai inté-

zetekhez kapcsolt szakmai felügyelet, szaporodnak a függetlenített iskolai könyvtáros státuszok, majd mintegy tetőzi ezt a folyamatot 1978-ban a könyvtárhász-nálati követelmény megjelenése a tantervben – a magyar nyelv és irodalom részeként.

A nyolcvanas évek elejétől aztán egyre több iskolai könyvtáros bukkant föl a könyvtárosegyesületben, a megyei szervezeteken kívül elsősorban a gyermek- és ifjúsági szekcióban. 1983-ban az OPI meghirdette az iskolai könyvtárosok I. nyári akadémiáját, majd a szakmai sikerre tekintettel 1985 nyarán a másodikat is. Ekkor már egyre inkább érlelődött a gondolat: saját problémáik kezelésére saját szekció kell az iskolai könyvtárosoknak!

1986 június 13-án tizenkilencezren gyűltünk össze a Veres Pálné gimnázium könyvtárában. Az MKE-t képviselte többek között Billédi Ferencné és Szabó Sándor, az OPKM-et Balázs Mihály, Horváth Tibor és Dán Krisztina, a KMK-t Katsányi Sándor, Nagy Attila, az FPI-t Kaján László és Ballér Endréné, az ELTE-t Fülöp Géza. A „fedő program” az iskolai könyvtárosok továbbképzése volt, de – némi konstruktív vita nyomán – itt dőlt el véglegesen: lesz iskolai könyvtáros szekció, ha az MKE elnöksége is úgy akarja. Az elnökség úgy akarta, erről tanúskodik Billédi Ferencné elnöki levele irattárunkban.

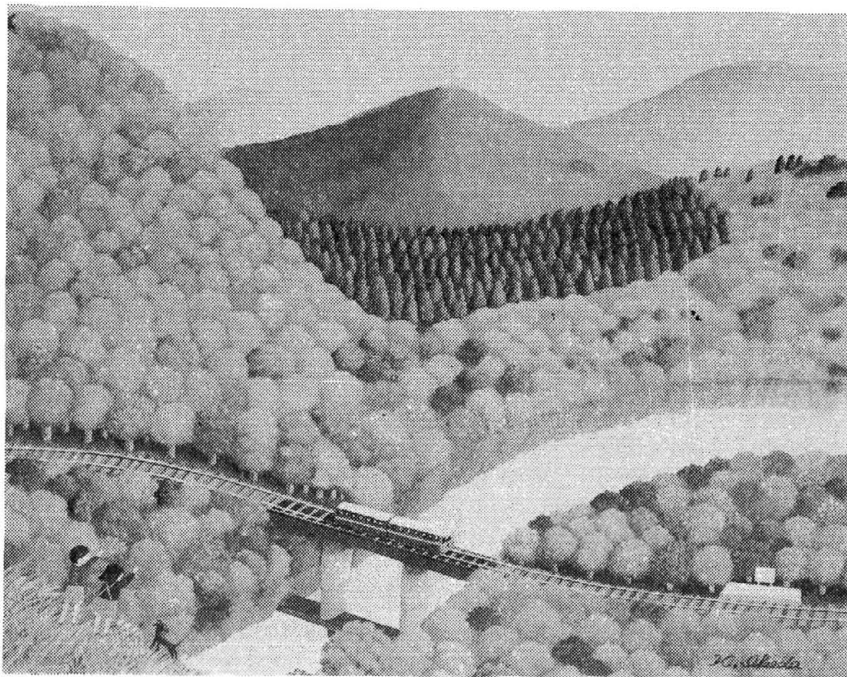
A nyár végén szervező bizottság alakult, s az őszi szervező munkát dokumentáló fel- és meghívásokban jelenlegi tagjaink közül mátt ott szerepel például Vajda Zsuzsa, Celler Zsuzsa, Dercsényi Krisztina neve is.

Aztán elkészült és postára került az alakuló ülés meghívója is: 1986 november 28-án délelőtt fél tizenegyre invitálta az érdeklődőket a Fáklya Klubba. Ötvennyolcan jelentünk meg a hívó szóra, miként ez a hivatalos jegyzőkönyvből (jegyzőkönyvvezető Balogh Mihály!) kiderül. A szervezőbizottság munkáját irányító Ugrin Gáborné bevezető szavai után sor került a vezetőség megválasztására, s Ambrus Andrásné, a szavazatszedő bizottság elnöke hirdette ki az alábbi eredményt: az új szekció elnöke lett dr. Tóth Gyuláné, Kati, titkára Ugrin Márta, tagok Ballér Endréné vezető szakfelügyelő, Szabó Sándor, az ELTE oktatója, Főrhécz Vera és Paulheim Kinga iskolai könyvtárosok, s végül tag lettem én is, Tóth Kati mellett mintegy a vidéket képviselvén.

A vezetőség decemberben elkészítette a 87-es munkatervet, ennek közép-pontjában a III. nyári akadémia megrendezése állt, most már saját szervezésben, de folyamatos feladatként vállaltuk a tagok toborzását is. A nyári akadémián – Budapest – Kunszentmiklós helyszíneken – könyvtárpedagógiai kérdések szerepeltek főleg, több mint száz tag és érdeklődő kolléga vett részt ezen az élénk, mozgalmas, egészében sikeres rendezvényen.

December közepén a Veres Pálné gimnázium könyvtárában taggyűlésen összegeztük induló évünket, s készültünk föl a következő évre. A negyvenegy résztvevő meglepedéssel nyugtázta, hogy a vezetőség jól gazdálkodott: a rendelkezésre álló 26 000,- Ft-ból kétezeröttszáz forintot sikerült megtakarítani. (Ezt az adatot most persze csak nosztalgikus emlékként emeltem ki!)

1988 januárjában a leköszönt Paulheim Kinga helyére Ambrusné Zsóka lépett a vezetőségbe, áprilisban Gyulán tartottunk közös szekcióülést az ifjúságiakkal „a tantestület és a könyvtár” témában. Egy ekkori adat szerint taglétszámunk már 87 fő. Ez évtől a szekció bekapcsolódott az OPKM vezetése mellé szervezett Iskolai Könyvtári Kollégium munkájába is. Az augusztusi, szekszárdi vándorgyű-

lésen megint az ifjúsági szekcióval működünk együtt, majd szeptemberben ünnepi ülésen emlékeztünk meg az OPKM megnyitásának 30. évfordulójáról. Itt előadónk volt Juhász Jenő könyvtári osztályvezető és Tóth Gyula főiskolai tan-
székvezető mellett Kelemen Elemér is, aki akkor a minisztérium alsó fokú ok-
tatási főosztályát vezette. Balázs Mihály főigazgató ezen az ünnepségen 160 ok-
levelet adott át a megelőző harminc évben kiemelkedő munkát végzett iskolai
könyvtárosoknak, iskolai könyvtári szakembereknek. A következő, 1989-es év
első szekcióülésére áprilisban került sor a Trefort utcai gyakorló iskolában és a
budai tanítóképző gyakorló iskolai könyvtárban. Témánk volt ennek az iskolai
könyvtártípusnak a helyzete, ill. a számítógép az iskolai könyvtárban.

Májustól saját folyószámlánk lett, a IV. nyári akadémiára szóló támogatások
már erre futottak be. Ez az akadémia a Kaffka Margit gimnáziumban volt július
elején, központi témája pedig az iskolai könyvtár vezetése, szervezési kérdések,
feladatok a könyvtárban.

November 23-án a Deák téri általános iskolában tartott taggyűlésen, 31 tag
jelenlétében, három évvel az alakulás után lemondott elnöki tiszteről dr. Tóth
Gyuláné, a vezetőségi tagságról pedig Förhécz Istvánné és Balogh Mihály. Ekkor
a tagok egy évre dr. Celler Zsuzsát bízták meg az elnöki teendők ellátásával, s
az új választásig vezetőségi tag maradt Ambrusné, Szabó Sándor és Ugrin Márta
titkár.

1990-ben a vezetőség állásfoglalást készített és juttatott el az illetékesekhez –
éppen a nagy változásokra tekintettel – az iskolai könyvtárak időszerű problé-
máiról. A székesfehérvári vándorgyűlésen önálló szekcióülést tartottunk „törté-

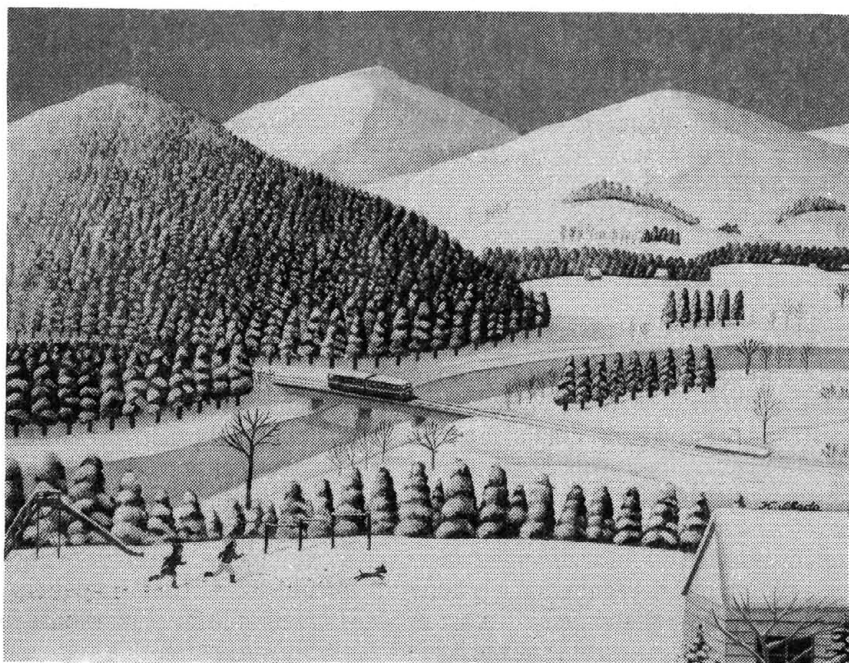
nelem és az iskolai könyvtár” címmel, októberben pedig választások következtek: ekkor már a tagság választotta meg elnöknek Celler Zsuzsát, titkárnak Ugrin Mártát, a vezetőség új tagja lett a kőszegi Marton Imre, s hamarosan, újabb lemondások után, Kalmárné Morcsányi Rozália és Lukács Zsuzsa is.

1991 márciusában Győrött tartottunk továbbképzést, június végén pedig sor került az V. nyári akadémiára, a „tájékoztató szolgálat egyes kérdései az iskolai könyvtárban” témakörben, a korábbiaknál némileg mérsékeltebb érdeklődés mellett.

Időközben munkahelyváltás miatt Celler Zsuzsa leköszönt az elnökségről, s miközben folytak az előkészületei a szekció könyvtárostánárok szervezetévé alakításának, az új SZMSZ előkészítésének, közeledtünk – Ugrin Márta ügyvezetői-mindenesi irányításával – fennállásunk ötödik évfordulójához.

A szeptemberi veszprémi továbbképzésen elnökválasztásra is készültünk. Ekkor azonban határozatképtelenség miatt ez az aktus elmaradt, sőt – kemény viták után – lemondott tisztéről és kilépett a szervezetből Ugrin Gáborné titkár is.

És most, ezen a ponton engedtessek meg nekem némi személyesebb hangú kitérő: Ugrin Márta munkája nélkül ma itt aligha ünnepelünk tízéves évfordulót, ez gondolom, kiderült az eddig elmondottakból is. Mártának a szervezet javára fölmutatott érdemei elvülhetetlenek, az iskolai könyvtárakért vállalt fáradozásai elismerésre méltóak. Ám ő sajnos nem vállalta annak idején, hogy változtatáson sajátos vezetési stílusán, amit közvetlen munkatársai a szekció vezetésében

egyre kevésbé tudtak elfogadni. Inkább elhagyta a szervezetet, mert akkor, ott a dolgok elképzelései ellenére alakultak. Sajnáljuk Márta döntését, de tudomásul vettük, – és az élet haladt tovább.

1991. november 15-én a budai tanítóképzőben került sor a megismételt tisztújításra. Ekkor a következő vezetőség állt össze: elnök Balogh Mihály, titkár Kalmárné Morcsányi Rozália, tagok dr. Ambrus Andrásné, Lukács Zsuzsa, Marton Imre, Soós Sándorné, dr. Tóth Gyuláné. Az új vezetőség nagy lendülettel fogott munkához: elkészült a kilencvenkettes munkaterv, felosztottuk a reszortokat, az új év elején körlevéllel kerestük meg tagjainkat, s kiküldtük nekik az új SZMSZ-t.

Első rendezvényünk közös volt a társadalomtudományi szekcióval: éppen itt, ebben a teremben mutatkozott be a résztvevőknek néhány nagy múltú középiskolai könyvtár.

Április közepén Szombathelyen tartottunk továbbképzést a számítógépesítésről, az augusztusi sárospataki vándorgyűlésen pedig az a megtiszteltetés érte szekciónkat, hogy a plenáris ülés egyik előadója lehettem – időszerű iskolai könyvtári gondokról. Ugyanitt szekcióülést is tartottunk „az iskolai forrásközpont” témában. Októberben Debrecenben alternatív kiadók és tankönyveik mutatkoztak be tagjainknak: itt kaphattunk először ízelítőt a bővülő, válogatásra készülő tankönyvpiacból.

Még ebben az évben lemondott Marton Imre, az ő helyére Dán Krisztinát vontuk be a vezetőség munkájába. Közös pályázatot hirdettünk meg a gyermekkönyvtári szekcióval, többször nyújtottunk be javaslatot a készülő közoktatási törvényhez és a lassan formálódó NAT-hoz, majd fölvevük a kapcsolatot a dán és német társszervezetekkel.

Taglétszámunk év végére elérte a 250 főt.

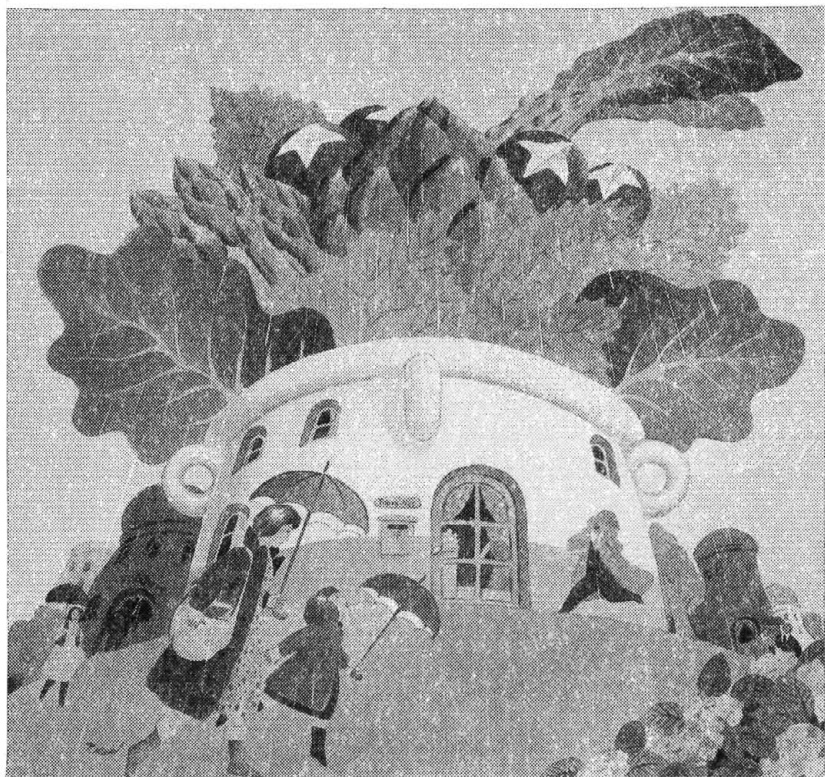
1993 áprilisában társrendezői voltunk a kiváló iskolai könyvtáros, Győri Gáspár emlékére megrendezett konferenciának a városmajori gimnáziumban, majd június végén az FPI-vel közösen megrendeztük az Iskolai Könyvtárosok VI. nyári akadémiáját. A közel 250 résztvevő között ott volt negyven határon túli magyar iskolai könyvtáros is, és előadással gazdagították programunkat dán és német partnereink.

Az augusztusi, győri vándorgyűlésen a zenei szekcióval volt közös rendezvényünk, ősszel Kecskeméten tartottunk két napos továbbképzést a tehetséggondozás iskolai könyvtári lehetőségeiről, s itt hirdettük ki második, tehetséggondozás-témájú pályázatunk eredményét is.

1994 tavaszán a Magyar Olvasástársasággal rendeztünk közös eszmecezerét Székesfehérváron, ennek témája az olvasás, mint tantárgyközi ismeret volt. A nyári, körmendi vándorgyűlésen a bibliográfiai szekcióval „közösködtünk”, helytörténet, iskolatörténet, iskolai könyvtártörténet volt a tárgyunk.

Ez év tavaszán meghirdettük sorrendben harmadik pályázatunkat, s ennek eredményét hirdettük ki szeptember 24-i taggyűlésünkön az FPI dísztermében.

1994 októberében tizenketten egy hetes tanulmányúton jártunk Dániában, az ottani szervezet jóvoltából, majd – követve az MKE tisztújítási gyakorlatát – mi is vezetőséget választottunk. Az ekkori változások: Soós Ági és Tóth Kati helyére Celler Zsuzsa és Homor Tivadar került. A múlt esztendő februárjában a NAT követelményrendszeréről tartottunk szakmai tanácskozást Pesten. Az ezzel kap-

csolatos állásfoglalásunk a Köznevelésben jelent meg. Májusban Kunszentmiklóson rendeztünk továbbképzést a hazai és külföldi iskolai könyvtárakról, valamint az iskolai könyvtári adminisztrációról, az egri vándorgyűlésen pedig önálló szekcióüléssel gondoltuk végig az iskolai könyvtárak és a fenntartók viszonyát, végül novemberben, Szegeden a helyi tantervek és a könyvtárhasználat témakörét vitattuk meg.

Idén márciusban ott folytattuk, ahol Szegeden abbahagytuk: a NAT-tól a helyi tantervig címen tartottunk egynapos tanácskozást az FPI-ben.

Még az első félévben megjelent az MKM támogatásával a **Könyvtáros? Tanár? Könyvtárostanárr!** című gyűjteményes kötetünk, előző három pályázatunk legsikeresebb munkáiból. Az 1200 db könyv mind egy szálíg elfogyott, sőt 200 db-ot utána kellett nyomtatni.

Az év kiemelt rendezvénye a győri VII. nyári akadémia volt. Akadémiánk az iskola és az iskolai könyvtár millenniuma jegyében szerveződött: hozzá kapcsolódott egy reprezentatív kiállítás tizenöt nagy múltú középiskolai könyvtár muzeális kincseiből. Az akadémia első napján hirdettük ki negyedik, iskolai könyvtártörténeti pályázatunk eredményét. Ezen a rendezvényen is voltak határokon túli magyar vendégeink, de voltak dán és osztrák vendégelőadók is, valamint velünk töltötte az egész hetet az amerikai Peter Genko, a nemzetközi iskolai könyvtáros szervezet vezetőségi tagja, aki elmondta, hogy a szövetség testületi tagságot ajánl szervezetünknek. Ezt az ajánlatot mi azon nyomban el is fogadtuk.

Augusztusban a debreceni vándorgyűlésen az olvasószolgálati és a gyermek-könyvtáros szekcióval együtt szerveztünk ülést, pedagógusok, könyvtárosok, gyermekek – közös nyelven címmel. Majd így jutottunk el együttes alkalmaink sorában a mai, jubiláris találkozóig. Ennyi volna rövid történetünk – dióhéjban és kronologikusan. De talán sokkal több is lehetne ennél, ha túltekintenénk rendezvényeinken:

– ha számba vennénk, hány szervezettel, intézménnyel kerültünk alkalmi vagy folyamatos munkakapcsolatba. A teljesség igénye nélkül sorolom csak: minisztérium, OPI, OPKM, OSZK, OKSZI, OKI, FPI, megyei pedagógiai intézetek, az MKE elnöksége és tag-szervezetei, a tanárképző intézetek könyvtáros tanszékei, a szakmai folyóiratok szerkesztőségei, NKA, Pro Cultura Alapítvány, HUNRA, Könyvtárellátó, TANOSZ, tankönyvkiadók, Móra Kiadó, stb., stb., stb... Segítettünk és segítünk az OKSZI szakreferensnek a Könyvtárhasználatban c. szakmai lap megtöltésében, a Bod Péter könyvtárhasználati verseny szervezésében és a felkészítő kollégák jutalmazásában, részt vettünk az NKA száznegyven milliós iskolai könyvtári állománybővítő akciója megszervezésében.

– ha összegeznénk, hogy hány fölkérésre (vagy éppen fölkérés nélkül!), hány helyre, miféle tárgyú ajánlásokat, állásfoglalásokat, módosító javaslatokat nyújtottunk be, milyen témákban készítettünk és publikáltunk cikkeket, tanulmányokat, egyéb dokumentumokat – iskolai könyvtári ügyekben, hogy honnan, mekkora összegű pályázati támogatásokhoz jutottunk, hogy vezetőségünk tagjai hány kuratóriumban és szakmai bizottságban képviseltek, képviselik az iskolai könyvtárosok érdekeit.

Röviden összegezve: úgy gondolom, sokak számára egyértelművé vált az elmúlt évtizedben legfőbb célunk és szándékunk, hogy ott legyünk mindenütt, ahol az iskolai könyvtárak helyzetén, a könyvtárostanári szakma pozícióin javítani a legcsekélyebb esély mutatkozik.

És most megint azt kell mondanom, más dolog a szándék, más az eredmény. Biztosan voltak kisebb-nagyobb sikereink egy évtized alatt.

De most mégis egy viszonylag friss kudarc nyomaszt mindannyiunkat. Az előző kormányzat a népmesei leányzó módjára hozott is, meg vitt is: olyan könyvtárostanári létszámnormákat fogalmazott meg a közoktatási törvény 1993-ban, ami biztosítékot jelenthetett volna arra, hogy az iskolai könyvtár valós értékén felelhessen meg az iskola részéről reá háruló elvárásoknak.

Csakhogy a törvénybe halasztó hatályú paragrafus is beépült. 1996. szeptember elsejétől lett volna kötelező az új létszámnorma, ám addigra elkészült az új kormány új törvénye. Sajnos becsaptak minket: a nehéz helyzetre hivatkozva javasolták, érjük be az egy iskola – egy könyvtárostanári normaállaggal (ezt is persze csak a nyolc tanulócsoporttal nagyobb iskolákban!) halasztó hatály nélkül, és amikor ezt magunkban tudomásul vettük – noha nyíltan soha nem fogadtuk el, valamiféle számunkra láthatatlan háttér-alku nyomán a parlament elé már olyan változat került, ami az általános iskolákban fél státuszt enged csak, és az egész **könyvtárostanári létszám – kötelező óraszám** kérdést 2002 szept. elsejéig be is fagyasztja. A parlament – két módosító javaslat ellenére – ezt így is fogadta el, nekünk meg nem maradt más, mint hangosan tiltakozni úton-útfélen, fölhlívni a figyelmet az önmagában is inkorrekt eljárás pontosan kiszámítható kudarcos következményeire.

Anélkül, hogy e következmények részleteibe mélyebben belebocsátkoznék, éppen csak jelzem: az ember már azt se tudja, sírjon, vagy nevéssen, amikor felélős minisztériumi illetékesek az iskolai könyvtárak fontosságáról, számítógépesítéséről, tankönyv- és taneszköztárrá fejlesztéséről, s mint a NAT megvalósításának zálogáról nyilatkoznak, ugyanakkor a közismerten minisztérium – közeli Iskolaszolga c. pedagógiai szolgáltató(?) lap azt írja, hogy 2002-ig nem kell iskolai könyvtáros alkalmazni.

Hát ezért (is) kérdés a kérdés: ment-é a könyvtárostanárok szervezete által az iskolai könyvtárak ügye elébb? Ezért mondhattam az elején: inkább a helyzet, mint az alkalom árnyalja mondandóm tónusát. Ezért is kértem föl a rádió nyilvánossága előtt a miniszter urat, jöjjön el ma hozzánk, hallja meg a gondjainkat, ha már a szeptember legelején kelt levelünkre nem volt módja válaszolni – vagy válaszoltatni – mindaddig, s most is csak üzeni volt érkezése, sajnos, nem ért rá ma sem. Ez ért gondoljuk olykor ma már szélmalomharcban megfáradtan: félre kellene húzódni, álljanak mások, fiatalabbak, okosabbak a helyünkre, akik többre, magasabbra vinnék, emelnék az iskolai könyvtárak ügyét.

*

Tisztelt vendégeink, kedves tagtársak!

Őszintén sajnálom, hogy így alakult elnöki beszámolóim. De ha a jót fölidézzük, nem hallgathatjuk el a rosszat sem egy ilyen számvetéskor. S ha már jóvalrosszal számot vetettünk, nézni kell előre is: mit tehetünk még? Mit kellene tennünk? Az ünnepibb percek után, ha meghívott vendégeinktől elköszönünk majd, ezért is kéri, várja a vezetőség a tagoktól, maradjanak még egy fél órára, beszéljünk – egyéb időszerű intézendő dolgok mellett a hogyan tovább? kérdéséről is. Keressük meg együtt azokat az embereket, akikben van még elég hit és erő, no meg persze tehetség ahhoz, hogy ügyünk jobbra fordításáért ennek a csapatnak az élere álljanak, hogy megtalálják azokat a szövetségeseket, akik ebben segítségükre lehetnek.

És most, záróként szeretném megköszönni valamennyi tagtársamnak, a volt és mostani vezetőségi tagoknak, hogy fáradtságot nem kímélve, önzetlen, odaadó munkájukkal szolgálták ezt a szervezetet. Engedjék meg, hogy két társamnak külön, név szerint is köszönetet mondjak: Morcsányi Rozi és Ambrus Zsóka sokszor valósággal a hátukon cipeltek minket tovább, hogy átlendíthessenek egy-egy válságosabb perióduson. Ha ők nincsenek, nincs második öt éve ennek a szervezetnek. És közben ezért – ezt önkritikusan kell bevallanom – túl sok elnöki köszönetet nem kaptak eddig. Végül köszönöm mindenkinek a támogatását, aki bármikor, bármiben segített bennünket kívülállóként. Kérem, ne hagyjanak bennünket ezután sem az iskolai könyvtárak ügyét, ne hagyják cserben kicsiny, de lelkes csapatunkat.

Mert ez a csapat és ez az ügy szerintem megérdemli ezt.

Köszönöm, hogy meghallgattak.

Balogh Mihály

(Elhangzott az MKE Könyvtárostanárok Szervezete tíz éves ünnepi közgyűlésén.)

Aki nem tud arabusul... attól még...

Az itt közölt oldalak Kobayashi Koh tollából származnak, aki cikkét eredetileg a Gakko Tosyokan 1995/12. számában publikálta. Aki ért japánul, nyilván élvezni fogja a szerző pompás megállapításait a 9. Európai Olvasáskonferenciáról, az MKE vándorgyűléséről, a Bródy Sándor Megyei Könyvtárról, a gyöngyösi ferences műemlékkönyvtárról, és más ínycsiklandó dolgokról. Aki esetleg nem ért japánul, elgyönyörködhet a tipográfia szépségeiben, melyek verik akármelyik 3K-s grafikáét is. De aki csak a grafikai esztétikumra kíváncsi, tán annak sem esik rosszul, ha számára érthetetlen abrakadabrák közt magyar, ráadásul könyvtári szavakra is bukkan.

[A szöveget a Mikulás (Gábor) hozta, az ő ajándéka]

〈海外リポート〉

手づくりのあたたかさ

—第27回ハンガリー図書館協会年次学会(MKE)に参加して—
Hungary

月-month

小林 功

Hungary
ハンガリーの暑い夏

この夏、ハンガリーの図書館人は2つの大きな研究大会に沸いた。ひとつは7月下旬、首都ブダペストで催された第9回全欧読書学会 (The 9th European Conference on reading, Budapest) をホスト国として成功に導いた。この会は図書館人はもちろん、学校教師、作家、出版関係者が集うもので、隔年で欧州内を持ち回って開催されている (次回は1997年ブリュッセルで開催予定)。その余韻もさめやらぬ8月中旬、ハンガリー北部の町エゲル (Eger) において第27回ハンガリー図書館協会年次学会 (Magyar Könyvtárosok Egyesülete XXVII. Vándorgyűlése) が開かれ、630人の図書館人が集まった。

筆者は幸運にもこの後者の大会に出席する機会を得た。大会前日のプレス発表で大会長が、「遠く日本からの参加者を迎えて…」とスピーチをしたとのことで、それが現地の新聞でそのまま報じられたため、筆者はどこへ行っても歓迎を受けることになってしまった。

図書館 (Bródy Sándor Megyei Könyvtár) があり、今回の大会運営はほとんどがこの図書館スタッフによっているとのことだった。

大会運営委員のひとりで同図書館司書の Balogh Béláné 夫人によると、「2年前から図書館のルーティンワークに加えて大会準備を開始し、大会2か月前からは大会準備の方が忙しくなり、2週間前から、大会準備にかかりきりになった」という。彼女は大会全体の情報集約の責任を果たしたうえに、視察旅行の企画、添乗まで受けもった。

彼女の同僚司書で、やはり大会運営委員をつとめた Bodó Boglárka さんによると、ここエゲル市の人口63,000人のうち登録料を払って (!) 図書館を利用している人は11,000人であり、登録せずに館内閲覧のみに利用しているビジターも同じくらいいるだろうとのこと。筆者はその「登録料」ということばに驚いて「日本では図書館法で公共図書館が利用料をとることを禁じているが」というと、「年間100フォリント (邦貨換算約80円) だからたいし

教会などの観光名所と図書館視察とがほどよく組み込まれている。筆者は前述の Balogh BÉlánéさんと Bodó Boglárkaさんが企画し、自ら添乗するコースに参加した。費用節約のため見学先の図書館の^{arrangement}アレンジから博物館等の入場券の手配まですべてこの2人が行い、バスの中では自ら^{Microphone}マイクをもって案内するという活躍ぶりだった。

^{Tour}ツアーが始まってすぐ、Balogh BÉlánéさんは自分の^{Bag}バックからおもむろに小さな紙^{Cup}カップとボトルを取り出し、参加者の間をまわって蒸留酒をすすめはじめた。図書館協会の公式視察旅行で、朝から40度ものアルコール^{Alcohol}を出すのはどういう意図なのか理解に苦しみ、手を伸ばすのをためらっていると、「今日1日、このバスで行動をともにする仲間が早く打ちとけるようにという彼女なりの配慮からでしょう。」と隣の席の人のことばにハッと打たれた。そういえばさきから座席にわけ入っては参加者に話しかけたり、マイクをもてば^{Joke}ジョークを言って笑わせたりしていたのは、バスの中の雰囲気がなごやかになるように、自分たちの企画したツアーに参加してくれた人たちが楽しい1日をすごせるようにとの心づかいだったのだ。手づくりのツアーのあたたかさが身にしみたてきごとだった。

修道院を改造した公共図書館(Gyöngyös)

エゲルからのバスツアーでいくつか見学した図書館のうち、印象に残ったのは Gyöngyösの公共図書館である。ここには14世紀からの歴史を誇るフランシスコ派の教会があり、その教会に付属する修道院が改造されて、2つの運営主体の異なる図書館が同居する形となっている。まず、修道院の付属礼拝堂を改装した部分には、1,400年代からの手書き本や^{fol}ポリグロッテ(多国語対照聖書)など稀覯本が収集されており、この部分はブダペストの国立セーチェーニ図書館の直轄館である。ガラスケースの中にはこの地方独特の茶色の皮表^{glass case}

紙の装幀の本が多数展示されていた。

同じ建物の中だが、修道士たちの個室部分には町立の公共図書館が入っている。一本の通路をはさんで両側に、10室ずつの小部屋がある。個室ごとの間じきりは取り除かずそのまま書架を入れて使っている。1つ1つの小部屋は教室の半分くらいか。主題別に哲学の^{philosophy}小部屋、歴史の^{history}小部屋、芸術の^{art}小部屋、という具合に独立していて、むかし図書館学の教科書でみた主題別閲覧室の見本のようなつくりである。これではさぞかし管理もたいへんであろうと思いやられた。

この小部屋のうちのひとつは視聴覚資料の小部屋で、試聴ブースでその場で視聴したり、^{book}借り出すこともできることは日本と同じだが、^{audio tape}オーディオテープ、^{video tape}ビデオテープ別に料金を掲示してあった。公共図書館で利用登録料をどることにについては、エゲルでおどろき済みだったので、余裕をもって尋ねてみると、図書館の視聴覚資料を^{copy}コピーする手数料だというのである。予想だにできなかった意外な返事に二度びっくりであった。著作権の問題をどうクリアしているのかときいてみたが、「個人的利用ならよいのだ」とお茶を濁されてしまった。同じバスツアーの参加者たちも、多くを語りたくない様子で肩をすくめるばかりであった。

このほか、新聞雑誌→新聞雑誌の^{reference}参考小部屋、^{tool}レファレンス・ツール小部屋などがあり、20室もある小部屋のう

A Könyvtári és Informatikai Kamara hírei

Az MKE Képzési Bizottsága által javasolt személyek közül a Könyvtári és Informatikai Kamara képviselő-testülete dr. Kovács Ilonát, az OSZK osztályvezetőjét mint a KIK és az MKE közös jelöltjét javasolja az Országos Akkreditációs Bizottságba.

Sikerrel zajlott le a kamara salgótarjáni könyvtári management tanfolyama. A résztvevők száma ugyan az utolsó pillanatban 22 főre csökkent – a jelentkezések idején előre nem látható akadályoztatások miatt –, a kialakult rendkívül lelkes hangulatban azonban eredményes munka folyt. Az előadók – Alföldiné Dán Gabriella, Bobokné dr. Belányi Beáta, dr. Skaliczki Judit, dr. Téglási Ágnes és Zalai dr. Kovács Éva – mondandójukat a könyvtárakban jelentkező valós problémák felől igyekeztek megközelíteni. A résztvevők visszajelzései azt mutatták, hogy az ott elsajátított ismereteknek valóban hasznát vehetik majd mindennapi munkájukban, a szakszervezeti könyvtár munkatársai és a hotel személyzete pedig mindent megtettek azért, hogy a tanfolyami munka a lehető legideálisabb körülmények között folyhasson. A kamara reméli, hogy az eddig igen sikeresnek bizonyult management tanfolyamoknak lesz folytatása.

A KIK Városi Tagozatának november 7-i ülésén került a városi könyvtárak igazgatói elé a könyvtári ellátásról szóló törvény koncepciója. Előadásában dr. Skaliczki Judit, az MKM Könyvtári osztályának vezetője hangsúlyozta, hogy a minisztérium az elképzelései mellé mindenképpen igyekszik pénzügyi garanciákat biztosítani. A koncepcióban erőteljesebb megfogalmazást nyert, hogy az információs rendszer gerincét a városi könyvtári hálózat képezi. Bariczné Rózsa Mária, a Közművelődési Főosztály munkatársa ezt azzal egészítette ki, hogy milyen módon kívánja a törvény rendelkezéseit a minisztérium összehangolni az önkormányzati törvény előírásaival. A hozzászólók sok problémát fölvetettek, többek között az ingyenesség, a szolgáltatások árának kérdését, a szakmai felügyelet hiányát, de szerepeltek itt a kötelezpéldány és a hozzá kapcsolódó szankciók, az összehangolatlan fejlesztések, a képzés kuszaságai, a közalkalmazotti bértábla problémái és a szakma egyéb fájó kérdései. A könyvtárak sokat várnak a törvénytől, de a végrehajtási utasítások és a finanszírozás döntik majd el, hogy mit lehet megvalósítani belőle. Bariczné Rózsa Mária bejelentette, hogy az MKM rövidesen levélben keresi fel az önkormányzatokat, és ebben 250 ezer forintot ajánl fel bizonyos feltételek teljesítése esetén a számítógépes szolgáltatások javítására. Ezután Biczák Péter ismertette a központi szolgáltatások kérdésében több vita és megbeszélés után kialakult álláspontot. Az időszűke miatt a könyvtárak finanszírozási gondoljai-

ról tervezett vitát a tagozat vezetője a megjelentek egyetértésével a következő ülésre halasztotta, s ezután Müller Imréné beszámolt mindarról, ami az elmúlt időszakban a képviselő-testület ülésén történt. Végül Pintér Béla, a tagozat dunántúli képviselője kért szót és emlékeztette a kollégákat a debreceni vándorgyűlést követően a Népszabadságban megjelent cikkekre, amire azután reagálások jelentek meg a Könyvtári Levelező/lapban. Pintér Béla a tagozat véleményét kérte azzal a levéllel kapcsolatban, melyet az MKE elnökségének kívánt írni, s amit a vita lezárásának szánt. Ebben azt kérte volna, hogy az elnökség határolódjon el a Népszabadság cikkétől. A kollégák nem támogatták ezt az elképzelést, ezért Pintér Béla bejelentette, hogy lemond képviselői tisztségéről. A kamara képviselő-testülete november 27-i ülésén értesült a történetekről. Tiszteletben tartva a tagozat véleményét és Pintér Béla szándékát, a kamara a vitát lezártnak tekinti.

A november 27-i képviselő-testületi ülés vendége volt Rónai Iván, az MKM Kulturális Örökség Főosztályának vezetője és dr. Skaliczki Judit, a Könyvtári Osztály vezetője. A sok részletre is kitérő beszélgetésben a főosztály illetve a kamara képviselői megállapodtak abban, hogy igyekeznek rendszeresebb együttműködést kialakítani és ennek érdekében keret megállapodást szándékoznak kötni. Ezután került sor a Levelező/lap következő számának megbeszélésére, melyről a szerkesztő elmondta, hogy néhány kivétellel már elkészült az anyag tördelése is. Az ülésen vendégként megjelent Ambrus János, az Országgyűlési Könyvtár igazgatója is, aki az állampolgári jogokkal kapcsolatos projekten dolgozó munkabizottságot vezeti. Ez alkalommal a bizottság összetételét beszélték meg a jelen levő kollégák. Miután a névsor összeállt, remélhetőleg hamarosan megkezdődhet az érdemi munka is. Ezután került sorra a kjt. megváltozása miatt szükségessé vált új besorolási rendszer megtárgyalása. A képviselők sok kifogásolni valót találtak a tervezeten és úgy döntöttek, hogy módosítási javaslataikat két napon belül elküldik az illetékeseknek.

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz

Lezárva: 1996. november 25.

62. szám

Elnökségi ülés, 1996. október 26. – A rádiós könyvtári programot megelőzően, szombaton tartott ülésen az elnökség először a délutáni nyilvános elnökségi ülés programját véglegesítette, majd a küldöttközgyűlés előkészületeit, a későbbi könyvtári törvény aktuális kérdéseit, a jövő évi vándorgyűlés ügyeit és az ebben az évben még előttünk álló rendezvényeket tekintette át.

Elnökségi ülés, 1996. november 20. – Az ülés kezdetén a feladatok megosztását, a vándorgyűlés technikai kérdéseit megbeszélendő részt vettek a vándorgyűlést szervező kecskeméti kollégák is. Ezután a küldöttközgyűlésre készülve az elnökség meghallgatta és véleményezte az elnök és a főtítkár beszámolójának tervezetét.

Tanácsülés, 1996. november 20. – A tanács megvitatta Gellér Ferencnének, a tanács elnökének a november 28-i küldöttközgyűlésre készített beszámolóját és néhány átdolgozási javaslattal jóváhagyta. A tanács meghallgatta és kommentálta az elnök és a főtítkár beszámolóját is. A tanács véleményét figyelembe véve a küldöttközgyűlésen nem a tagdíjemelést, hanem a tagdíjfizetési morál javítását javasolja a gazdasági beszámoló. A tanács végezetül megvitatta az elnökség és a helyi szervezők javaslatait a kecskeméti vándorgyűlés témáira és kiválasztotta a következőt: „Szolgáltatások, térítések, szponzorálás”.

Vándorgyűlés 1997, Kecskemét – A téma a következő lesz: „Szolgáltatások, térítések, szponzorálás”. A helyi szervezők már nagy munkában vannak szállásokat foglalnak, gondoskodnak a helyszínekről. A tervek szerint januárban egy kecskeméti tanácsülés keretében kezdődnek meg a szekcióülések előkészületei.

Könyvtári törvény – Október 21-én küldtük meg az MKM Könyvtári Osztályának az MKE elnökségének észrevételeit A könyvtári ellátásról szóló törvénytervezet koncepciójához. Az elnökség észrevételeinek megfogalmazásakor figyelembe vette a tanács tagjainak – a szoros határidő mellett is szép számú – írásban beérkezett észrevételét is.

Központi katalógusok az elektronizáció korában – November 14-én az OSZK-ban került sor az MKE őszi központi rendezvényére közel kétszáz résztvevővel. Az előzetes program még a következő három korreferátummal bővült: Burgermeister Zsolt (Somogyi-könyvtár, Szeged): A KözEIKat céljai; Moldován István (Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem Könyvtára): Hazai online katalógusok közös lekérdezése egy TEMPUS projekt keretében; Vajda Mária (IQ Soft Rt., Budapest): Virtuális központi katalógus – Z39.50 alapján.

Hálózati tanfolyam – November 11-től lezajlott a főként a Műszaki Szekció tagjai számára szervezett újabb alapozó szintű hálózati tanfolyam. A harminc helyre több mint százan jelentkeztek. A szervező Zrínyi Akadémia a jelentkezőket nyilvántartja és amint újabb tanfolyamok anyagi fedezetét sikerül előteremteni, igyekszünk folytatni a tanfolyamok sorát. (Az igényekről csak annyit, hogy a korábban végzetek már haladó szintű tanfolyamra is szívesen jelentkeznének.)

Közbeszerzési törvény – A könyvtáraknak sok gondot okoz a közbeszerzésekről szóló 1995. évi XL. törvény értelmezése és alkalmazása. A MKE ezért – egyetértésben a Könyvtári és Informatikai Kamara elnökével – egy olyan tájékoztatót szerkesztett, amely szempontokat ad a megfelelő szabályozáshoz. (A sarkalatos kérdés az „egy áru” (azonos tárgy) értelmezése a könyvtárakban.) A tájékoztatót megküldtük a szervezetek elnökeinek – azzal a kéréssel, hogy tartalmáról tájékoztassák a náluk első helyen regisztrált egyéni tagokat és a szervezetnél regisztrált intézményi tagokat egyaránt – és a központi testületi tagoknak.

Országos Akkreditációs Bizottság – Az MKE és a KIK közös jelöltjeként dr. Kovács Ilonát (OSZK) terjesztettük az OAB Plénuma elé jóváhagyásra. É képviselné a két testületet a könyvtárosképző intézmények akkreditációja során.

Közoktatási törvény – Az Országgyűlés Oktatási, Tudományos, Ifjúsági és Sportbizottságának elnöke levélben köszönte meg a közoktatási törvénnyel kapcsolatos észrevételeinket. Arról tájékoztattott, hogy javaslataink részben elfogadásra kerültek, beépültek a törvénymódosításba.

Kovács Máté Alapítvány – Dr. Kovács Ilona a Kovács Máté- emlékülésen jelentette be, hogy testvérel, Kovács Mátéval alapítványt tettek, „amelynek célja édesapánk tevékenységének szellemében a magyar művelődés ügyének támogatása oly módon, hogy a fiatal könyvárosnemzedék tanulmányaihoz segítséget nyújt”. Az alapítvány székhelye az MKE titkársága lesz.

Könyvtári nap a Bartók Rádióban – 1996. október 26-án lezajlott a rádiós könyvtári nap, a szerkesztők levele szerint „bízható közönségvisszhang kísérte”. A Gordiusz Műhely szerkesztői levélben köszönték meg az egyesület elnökének és titkárának az előkészületekben nyújtott segítséget. Tájékoztattak bennünket arról, hogy minden ősszel szeretnének hasonló adásnapot rendezni, ezáltal a könyvtári napot hagyománnyá tenni. A továbbiakban is számítanak az egyesület közreműködésére.

Csongrád Megyei Könyvtárosok Egyesülete (CSMKE) – Szeptember 26-27-én egyesületi továbbképzés keretében a könyvek és a nem hagyományos dokumentumok bibliográfiai leírásait és a katalógusépítés szabályait gyakorolták a résztvevők a Somogyi Könyvtárban. – Október 18-án múzeumi, levéltári és könyvtári szakemberek részvételével helyismereti konferenciát tartottak a Somogyi Könyvtárban, amelyhez helytörténeti és helyismereti kiállítás is csatlakozott Csongrád megye településeinek dokumentumaiból.

Zempléni Könyvtárosok Szervezete (ZKSZ) – A ZKSZ 1996. október 24-én a sátoraljaújhelyi városi könyvtárban tartotta beszámoló és küldöttválasztó taggyűlését, ahol az elnökség képviselőjében megjelent Gellér Ferencné dr., az MKE tanácsának elnöke tájékoztatást adott a könyvtári törvénytervezetről. A taggyűlés után a szervezet tagjai megnézték a gyönyörű piarista műemléktemp-

lomot és rendházat. – November 7-én a sárospataki városi könyvtárban szakmai tanácskozás volt, ahol „Hogyan menedzseljünk egy könyvtárat” címmel tartott előadást dr. Csapó Edit, az OSZK-KMK osztályvezetője. A tanácskozáson tiszavárosi és mezőkövesdi kollégák is részt vettek.

Műszaki Szekció (MSZ) – A MSZ 1996. november 14-én a Nemzeti Technológiai Intézetben (NETI) tartotta rendezvényét. Dr. Balassy Zsolt a NETI információs szolgáltatásait mutatta be, Jáki Éva Az UMI CD-ROM folyóiratátlománya, Hirschler András és Varga Katalin Az EU Info Központ szolgáltatásai, Rezsabek Nándor Questel, Orbit online adatbázisok címmel tartott előadást.

Zenei Szekció (ZSZ) – A ZSZ novemberi összejövetelét az újonnan megnyílt Országos Idegennyelvű Könyvtár Zeneműtárában tartotta. A hosszabb kényszerszünet után új helyére költözött Zeneműtárat vezetője, D. Nagy István mutatta be, aki ezen túlmenően felvetette a zenei könyvtárak, zenei gyűjtemények számítógépes kapcsolatának kérdését is. A résztvevők egyetértettek abban, hogy a könyvtárak együttműködéséről, az olvasók minél jobb és pontosabb kiszolgálásáról, információhoz juttatásáról pénzhiányra hivatkozva nem szabad lemondani, hanem mindenkinek a saját könyvtárában kell megkeresnie a forrásokat, a lehetséges utakat. A téma a ZSZ a közeljövőben szervezendő rendezvényein vissza fog térni.

Zenei Szekció, címváltozás – Az új cím: 1371 Budapest 5, Pf. 487.

Hálózati csatlakozás – A titkárság a Soros Alapítvány pályázatán egy évre ingyenes telefonos Internet-hozzáférési lehetőséget nyert el. Az új e-postai cím: mke@mail.c3.hu lesz, december elejétől. (Az ELLA postafiókra a későbbiekben is lehet írni, onnan majd átirányítjuk a küldeményeket.) A Soros Alapítvány C3 Kulturális és Kommunikációs Központjának szerverén WWW-lapokat is elhelyezhetünk, erre terveink szerint az év elején kerül sor.

EBLIDA – Az NKA Fókuszban a könyvtár c. pályázatán 200 ezer forintot nyert el az MKE arra célra, hogy társult tagként bekapcsolódjon az EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations, az európai országok könyvtári, tájékoztatói és dokumentációs egyesületeinek szövetsége) munkájába.

„Tavalyi” BOBCATSSS – Akik 1996 januárjában részt vettek a 4. BOBCATSSS szimpóziumon, a titkárságon személyesen átvehetik az előadásokat tartalmazó köteteket, amelyeket a holland szervezőktől kaptunk meg.

Előzetes rendezvénynaptár:

- 1996. november 28. Az MKE küldöttközgyűlése, Budapest, OSZK
- 1997. január 27-30. 5. BOBCATSSS szimpózium, Budapest, OSZK
- 1997. május 15-19. 42nd Warsaw International Book Fair, Varsó
- 1997. augusztus 7-9. Az MKE 29. vándorgyűlése, Kecskemét
- 1997. október 16-18. The Andrew W. Mellon Foundation Conference on Library Automation, Varsó

Állást keres: Banki vagy iskolai könyvtárban elhelyezkedne Lak Katalin (tel.: 227-0911, lakás). Felsőfokú könyvtárosi végzettséggel, társalgási szintű angol nyelvismerettel rendelkezik. – Szócs Ferenc, nyugalmazott felsőfokú könyvtáros, középiskolai történelemtanár, német alapfokú nyelvvizsgával. Részmunkaidős és teljes állás egyaránt érdekl. Az érdeklődők a titkárságot keressék.

Állást kínál: Az OMIKK keres osztályvezetőt kiadványbeszerző és feldolgozó osztályára. Feltétel: szakirányú egyetemi végzettség, az angol nyelv tárgyalási és levelezési szintű ismerete, több éves gyarapítási és/vagy feldolgozó könyvtárosi, valamint lehetőleg vezetői gyakorlat. További felvilágosítás. az Országos Műszaki Könyvtár titkárságán (VIII. Múzeum u. 17., tel.: 138-4837.) Jelentkezés csak életrajzzal. – A Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtár és Tájékoztatási Központ felsőfokú végzettségű könyvtárost keres a gyarapítási osztályra könyvbeszerző munkakörbe, lehetőleg egyetemi végzettséggel, angol nyelvtudással. Számítógépes ismeretek és műszaki érdeklődés vagy műszaki könyvtárosi múlt előnyt jelent, de nem feltétel. Fizetés a közalkalmazotti bértábla szerint + nyelvpótlék + ebédjegy. (Engloner Erika oszt.vez., tel.: 463-2440)

*

Szerkeszti: Hegyközi Ilona

Cím: MKE titkárság, 1054 Budapest, Hold u. 6. Tel./fax: 111-8634

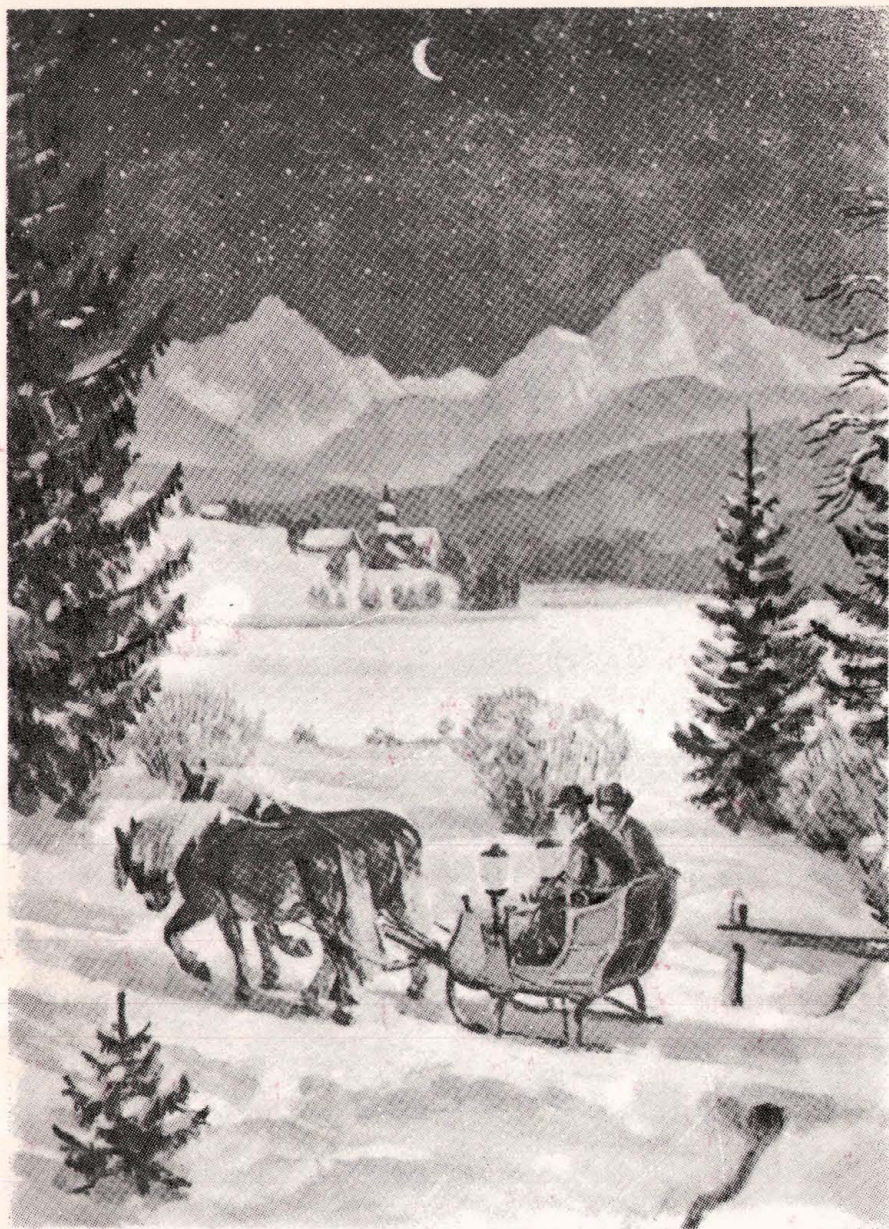
E-posta: H11200MKE@ELLA.HU – december elejétől: MKE@MAIL.C3.HU

* * *

*Minden kedves olvasónknak, megrendelőnknek, előfizetőnknek,
szerzőinknek és bírálóinknak, egyszóval minden Kollégánknak*

*kegyelemteljes karácsonyi ünnepeket,
boldog új évet*

*és az új évben jobb, tetszetősb és a könyvtárakba valóban eljutó
3K-t kívánunk*

Éjjeli szánutazás. Szájjal festette A. E. Stegman

Lapunk e számában szereplő illusztrációk – 1997-es naptárak, illetve levelezőlapok –
megrendelhetők A Szájjal és Lábbal Festő Művészek Kiadójánál
(1325 Budapest, Újpest 1., Pf. 255)

A hazai művészek alkotásaiból időnként kiállítások is láthatók,
melyek helyéről és időpontjáról a kiadó telefonszámán lehet érdeklődni.
Telefon: 129-1513

